

VIROVITIČKI MOSTOBRAN

U toku novembra i decembra 1944. godine jedinice 6. i 10. korpusa, koje su prema naređenju Vrhovnog štaba napadale komunikacije i pojedina uporišta, stvorile su slobodnu teritoriju u širem rejonu Virovitice koja se protezala na istok sve do s. Moslavine i na zapad do nadomak Koprivnice. Dejstva ova dva korpusa su u to vreme dobila poseban značaj. Ta oslobođena teritorija pružala je realne mogućnosti da se iskoristi kao mostobran na koji su se mogle prebaciti, pored postojećih, i znatno jače snage koje bi, pored ostalog, mogle i ugroziti pozadinu neprijateljskih snaga na sremskom frontu. Ove mogućnosti, kao što ćemo videti, uskoro su počele i da se ostvaruju.

Jedinice 3. ukrajinskog fronta u svom nadiranju kroz Mađarsku dostigle su početkom decembra liniju Blatno jezero — Nađatad — Barč. Odmah nakon ulaska u Barč, a radi sadejstva sa 6. i 10. korpusom i radi obezbeđenja levog krila 3. ukrajinskog fronta u okviru sporazuma o daljnim zajedničkim dejstvima naših i sovjetskih snaga,⁴¹ prebačen je 8. decembra jedan puk sovjetske 233. divizije na desnu obalu Drave u Slavoniju i rasporedio se na liniji Virovitica — Pitomača. Istoga dana (8. decembra) i Stab 16. divizije je dobio naređenje da otpočne sa prebacivanjem svojih jedinica preko Drave u Slavoniju⁴² sa

⁴¹ Arhiv VII, k. 291, reg. br. 1—3; k. 295, reg. br. 3—2/1; Oslobođilački rat naroda Jugoslavije, knj. II, str. 499.

⁴² Arhiv VII, k. 951, reg. br. 50—3.

početnim zadatkom da zauzme neprijateljsko uporište u s. Moslavina, a zatim produži prodiranje preko D. Mi-holjca.

Na taj način je stvoren Virovitički mostobran koji je postao spona između jedinica Crvene armije koje su djelovale u Mađarskoj i jedinica NOV i POJ koje su djelovale u Slavoniji u pozadini neprijateljskog fronta u Sremu.

Razvoj situacije na jugoslovenskom ratištu u decembru 1944. doneo je nemačkoj komandi više problema koje je trebalo brzo resiti. U prvom redu trebalo je obezbediti povlačenje preostalih nemačkih jedinica iz Bosne preko Slavanskog Broda i dalje dolinom Save prema zapadu. Povlačenje se odvijalo dosta sporo i teško, ali su preostale jedinice, ipak, kako-tako pristizale i odmah posle kraćeg odmora i popune dobijale nove zadatke. Neke jedinice, koje zbog velikih gubitaka i nedostataka ljudskih rezervi nisu mogle biti popunjene, rasformirane su ili spajane sa drugim jedinicama. Da bi se do kraja izvelo planirano povlačenje, nemačkoj komandi je bilo jasno da po svaku cenu mora u svojim rukama zadržati tadašnju liniju sremskog fronta, kao i sve komunikacije u dolini reke Save. Uvidela je da novostvoreni Virovitički mostobran, a naročito pod pretpostavkom da će njegovi prostorni kapaciteti biti maksimalno iskorišćeni dovođenjem novih snaga NOV, dovodi u opasnost uspešnu odbranu sremskog fronta, a samim tim, što je bilo od odlučujućeg značaja, i uspešan prihvatač preostalih snaga koje su se iz Bosne povlačile. Prema tome, za nemačku komandu je iz toga proizašao zadatak da se što pre preuzme napadna akcija radi likvidacije toga mostobrana. Treći problem, koji se pojavio za nemačku komandu, bio je zatvaranje breše koja se pojavila duž reke Drave zbog pomeranja fronta 2. tenkovske armije daleko na zapad pod snažnim pritiskom i nezadrživim nadiranjem jedinica Crvene armije. Slobodnih snaga za zatvaranje te breše, bar tada u prvoj polovini decembra, nije bilo, jer su sve raspoložive snage bile angažovane ili u odbrani sremskog fronta, ili na obezbeđenju komunikacija, ili u borbama sa jedinicama 6. i 10. korpusa.

U vezi sa svim tim, a da bi situaciju koliko-toliko poboljšao, neprijatelj se odlučio da pokuša sa likvidacijom Virovitičkog mostobrana.⁴³

Za izvršenje tog zadatka neprijatelj je upotrebio, pored ustaških i policijskih jedinica, 1. kozačku diviziju. Te snage su preduzele napad pravcem Zagreb — Koprivnica — Virovitica, koji je branila 32. divizija 10. korpusa. U tim napadima neprijatelj je do 20. decembra posle ogorčenih borbi zauzeo Virje i Đurđevac, a do 28. decembra Kloštar i Pito-maču. Sledećeg dana 32. divizija se povlači na jug organizujući nove odbrambene položaje na liniji s. Cremušina — s. Šibenik.

Zbog teške situacije na zapadnom sektoru Virovitičkog mostobrana Stab 6. korpusa prvih dana januara prebacuje svoju 40. diviziju, a Stab 10. korpusa upućuje i svoju 33. diviziju na ovaj sektor.

Do polovine decembra neprijatelj nije ispoljavao veću aktivnost prema snagama 6. korpusa koje su se tada nalazile na istočnom sektoru mostobrana, na liniji r. Drava, s. Moslavina, s. Čačinci, s. Zdenci, s. Feričanci, već se uglavnom orijentisao na odbranu i zaštitu svog levog boka i pozadine sremskog fronta.

Kada je u drugoj polovini decembra postepeno prikupio i sredio one svoje jedinice koje su se povukle iz Bosne, on ih je skoncentrisao na prostoru Našice — D. Miholjac i Osijek — Đakovo odakle je preduzimao napade na jedinice 6. korpusa u toku čitave druge polovine decembra. Do kraja decembra neprijatelj je na ovom sektoru uspeo da zauzme samo s. Levanjska Varoš.⁴⁴

Prema naređenju Glavnog štaba Vojvodine 16. divizija je 9. decembra počela da se prebacuje na desnu obalu Drave radi pojačanja odbrane istočnog sektora Virovitičkog mostobrana. U toku 9. i 10. decembra prva se prebacila 2. brigada na sektoru Zalata — Čadevica. Ona je odmah nakon prebacivanja pojedinih svojih bataljona iz-

⁴³ Arhiv VII, k. 70-A-II, reg. br. 1/1-a, str. 107—120, izjava general-pukovnika Lera.

Erih Šmit Rihberg — Završne borbe na Balkanu, str. 92—98.

⁴⁴ Arhiv VII, k. 291, reg. br. 1—3; k. 213, reg. br. 11—7 i k. 2395, reg. br. 4—i.

vela napad 9, 10. i 13. decembra na neprijateljski garnizon u s. Moslavina. Takav napad po delovima i sa malim snagama nije urodio plodom. Posle ovih napada na s. Moslavinu 1. i 2. brigada 16. divizije raspoređene su 17. decembra na liniji Čađavica — Adolfovo selo — D. Bazje — s. Dobrović — s. Čačinci, dok je 4. brigada kao divizijska rezerva ostala na levoj obali r. Drave na prostoru Lakoča — Totujfala — Felše Sent Martin. Protivtenkovski divizion se prebacio preko Drave kod Barča i stigao sa dve baterije na položaj 1. brigade, a sa jednom kod 2. brigade i imao je zadatak da spreči prodor neprijateljske motorizacije. Artiljerijska brigada, osim haubičkog divizona, takođe je stigla 25. decembra u sastav divizije i rasporedila se u Podravskoj Slatini. U periodu od 14. decembra do kraja meseca neprijatelj je u nekoliko navrata (18, 22, 27. i 29. decembra) vršio napade na položaje 1. i 2. brigade snagama 150—350 ustaša i Nemaca i uz podršku tenkova. U tim svim napadima neprijatelj je posle žestokih borbi odbačen na polazne položaje.

U prvoj polovini januara 1945. godine neprijatelj je i dalje nastojao, angažujući sve raspoložive snage, da ovlada Viroviticom.

Jedinice 3. armije (6. i 10. korpus i 16. divizija 12. korpusa) imale su zadatak da odsudnom odbranom u prvoj polovini januara zadrže mostobran i stvore potrebno vreme za prebacivanje 36, 51. i preostalih delova 16. divizije iz Baranje i Mađarske preko Barča u Podravinu i Slavoniju, a potom da se sa tako ojačanim snagama preduzmu ofanzivne operacije radi proširenja mostobrana.

Novi pokušaj likvidacije mostobrana neprijatelj je preduzeo prvih dana januara sa glavnim udarom na pravcu prema s. Špišić Bukovica, na zapadnom sektoru Virovitičkog mostobrana, koju je uspeo da zauzme i da ugrozi Viroviticu, ali je protivnapadom jedinica 32. i 33. divizije ubrzo odbačen na polazne položaje.

Nakon povlačenja neprijateljskih snaga iz Špišić Bukovice jedinice 10. korpusa su zauzele nove položaje, i to: 32. divizija na liniji s. Vukošavljevica, s. Turnašica, s. Sedlarica, a 33. divizija na liniji s. V. Crešnjevica, s. M. Crešnjevica.

Na istočnom sektoru Virovitičkog mostobrana neprijatelj je otpočeo sa napadima tek 3. januara na položaje 1. i 2. brigade 16. divizije, ali je protivnapadima odbačen na polazne položaje. Posle jednodnevnog zatišja neprijatelj je 5. januara jakim snagama preduzeo novi napad na položaje 1. i 2. brigade podržan sa oko 15 tenkova. Posle žestokih borbi neprijatelj je uspeo da potisne jedinice 16. divizije preko Novog dravskog kanala i potoka Karašice. Posle oštrih borbi, koje su trajale sve do zore 6. januara, jedinice 16. divizije su uspele da zadrže dalje nadiranje neprijatelja, posle čega su zaposlele nove odbrambene položaje na liniji železnički most na r. Dravi, železnička pruga, sredina s. Čadavica, potok Karašica, s. Crnac.

Štab 3. armije smatrajući da se još jednim protivnapadom mogu dalje poboljšati položaji i mostobran proširiti, izdao je 4. januara zapovest kojom naređuje svim jedinicama 10. korpusa i 40. divizije 6. korpusa da izvrše „energičan napad na neprijatelja na liniji Spišić Bukovica — Pitomača — Kloštar — Đurđevac". U ovoj zapovesti Štab 3. armije navodi da je „osnovni zadatak (armije) održati po svaku cenu operativno područje na sektoru Virovitica — Podravska Slatina — Našice i time omogućiti prebacivanje snaga 12. korpusa sa leve na desnu obalu Drave u Slavoniju, a potom osigurati snabdevanje naših jedinica sa teritorije Vojvodine i oslobođenog dela Mađarske. Po prebacivanju svih jedinica 12. korpusa predstoji grupisanje glavnih snaga naše Armije u cilju odlučnog napada na neprijateljske snage i komunikacije u dolini Save i Slavoniji pravcima koji će biti naknadno određeni". I pored izvanrednog zalaganja svih jedinica i boraca 6. i 10. korpusa, ovaj napad uglavnom nije uspeo, te su se sve jedinice posle dvodnevničkih žestokih borbi povukle i zaposlele položaje na liniji s. Sedlarica — s. Turnašica — s. Vukosavljevica.

Pošto su svi dotadašnji pokušaji neprijatelja da se probije na mostobran sa istoka od Našica i D. Miholjca i sa zapada od Koprivnice ostali bez rezultata, to je on i po drugi put pokušao da učini sa južne strane određivši svoje glavne snage da nastupaju koncentrično prema Virovitici iz pravca: Banova Jaruga, Bjelovar i Pitomača.

Uočivši koncentraciju neprijateljskih snaga na području Bjelovara i Banove Jaruge nekoliko dana ranije, Štab 10. korpusa postavio je cilj, kao i u prethodnim borbama, da sa svim snagama na ovom sektoru vodi upornu odbranu i time stvori potrebno vreme i održi prostor za prebacivanje na mostobran 12. korpusa iz Mađarske.

Na istočnom sektoru Virovitičkog mostobrana gde su se u odbrani nalazile jedinice 16. divizije u periodu od 11. do 16. januara ispoljena je obostrana izviđačka delatnost. Petnaestog januara prebacila se preko Drave u Slavoniju novoformirana 15. brigada „Šandor Petefi” (mađarska) koja je preuzela položaje 4. brigade na odseku s. Predrijevo — s. Zdenci — s. Feričanci, a 4. brigada preuzima položaje 1. brigade u rejonu s. Čadavica, dok 1. brigada odlazi na prostoriju s. Medinci, s. Vranješevac, s. Bukovica radi odmora i sređivanja. U poslepodnevnim časovima 16. januara neprijatelj preuzima jači napad na jedinice 16. divizije, uspeva da ih potisne i da zauzme drugu polovinu s. Čadavica, s. Saševo, s. Vranješevac, s. Crnac i s. Noskovci. Posle ovih borbi, u kojima su obe strane pretrpele velike gubitke, jedinice 16. divizije su zasele odbrambene položaje na liniji: r. Drava — istočni deo s. Noskovci — Šikovac — s. Čadavica — Jasenik — s. Adolfovac — s. Crnac.

DOLAZAK 51. I 36. DIVIZIJE IZ BARANJE NA VIROVITIČKI MOSTOBRAN

Prema ranijoj odluci Vrhovnog štaba da se, pored 16. divizije, na Virovitički mostobran prebace preko Drave kod Barča 36. i 51. div. 12. korpusa i dogovora Štaba 3. armije sa Štabom 3. ukrajinskog fronta (57. armije) i Štabom 1. bugarske armije da odbranu leve obale r. Drave umesto 36. i 51. divizije preuzmu 11. i 12. bugarska divizija, Štab 3. armije je 10. januara za izvršenje smene izdao naređenje Štabu 36. i 51. divizije u kome se u prvom redu naglašava da smenu treba izvršiti što brže, i to noću, kako neprijatelj ne bi osetio i primetio nastale promene. Naređeno je da se posle smenjivanja 36. divizija prikupi na prostoriji Selje — Dravafok — Lakoča, a 51.

divizija na prostoriji Haršanj — Šikloš — Harkanj. Napominje se takođe da se primopredaja izvrši zvanično sa skicama sektora koji se prima — predaje.

Dan ranije Štab 3. armije je uputio jednu direktivu Štabu 36. i 51. divizije, povodom smene od strane bugarskih jedinica, u kojoj se naglašava da „odmah treba preduzeti mere da to smenjivanje proteče u što srdačnijim manifestacijama bratstva sa bugarskim narodom i bugarskom vojskom". Pored uputstva o tome da treba u svim jedinicama organizovati doček bugarskim jedinicama, a po mogućnosti i priredbe sa prigodnim programom i dr., u direktivi se na kraju kaže: „U sprovođenju ove direktive štabovi treba da unesu što više ozbiljnosti i zauzimanja, imajući na umu činjenicu da bratstvo između naše i bugarske vojske, koje će se krvlju kovati u našim zajedničkim borbama protiv zajedničkog neprijatelja — fašizma treba da bude glavni doprinos i zaloga nerazrušivog bratstva između naroda Jugoslavije i Bugarske."⁴⁵

Smena jedinica 36. divizije od strane jedinica 11. bugarske divizije otpočela je 11. januara, završena 12. januara, a smena 51. divizije od strane 12. bugarske divizije izvršena je 12. i 13. januara. Odmah nakon izvršene smene, bez zadržavanja na prostoriji koja joj je bila određena za prikupljanje, zbog teške situacije na Virovitičkom mostobranu 36. divizija forsiranim maršem kreće prema Barču. Odmah nakon pristizanja u Barč ona se prebacuje 16. januara na desnu obalu Drave i preko Virovitice produžava ubrzanim pokretom prema Špišić Bukovici da smeni 33. diviziju 10. korpusa. Smena je izvršena u toku 17. januara kada 33. divizija odlazi u korpusnu rezervu na prostoriju s. Cremušina, s. Šibenik.

Pošto je 12. i 13. januara smenjena od strane 12. bugarske divizije, 51. divizija se raspoređuje na prostoriji Šikloš — Vilanj — Beremend, a 16. januara vrši pokret na prostoriju Daranj — Kašteljo Dombo — Lakoča. Za vreme pokreta Štab 51. divizije prima novu zapovest prema kojoj se zbog teške situacije na Virovitičkom rao-

⁴⁵ Arhiv VII, k. 291, reg. hr. 2—2/3, i k. 1396, reg. br. 4—1.

stobranu ne zadržava na ranije određenoj prostorijski već odmah usiljenim maršem kreće za Barč. U noći 18/19. januara 51. divizija kod Barča i s. Budakovac počinje sa prebacivanjem preko r. Drave koje završava do 20. januara ujutro. Odmah nakon prelaska sve jedinice divizije vrše pokret pravcem Virovitica — Podravska Slatina, a ostale na prostorijski s. D. Bazje — s. Bjelkovac — s. Bukovica, gde u toku 20. januara preuzimaju položaje od jedinica 16. divizije.⁴⁶

Raspored jedinica 3. armije na Virovitičkom mostobranu do 16. januara bio je sledeći: 16. divizija se nalazila na liniji s. Feričanci — s. Zdenci — s. Crnac — s. Orahovica sa svojom 2. brigadom i s. Adolfovac — Novi dravski kanal — r. Drava, sa isturenim položajima s. Orešnjak, s. Martinci pustara i s. Krčenik sa 1. brigadom. Kada je 4. januara kod Barča prešla na desnu obalu Drave, 4. brigada ove divizije je smenila 2. brigadu i delove Virovitičke brigade 40. divizije i preuzela njihove položaje. Zadatak ovih brigada je bio zatvaranje i presecanje komunikacija koje vode od Našica i D. Miholjca prema Podravskoj Slatini i da spreči neprijatelja u nameri da zauzme te komunikacije i na taj način se preko Podravske Slatine i Virovitice spoji sa snagama koje su napadale iz pravca Pitomače. Artiljerijska brigada ove divizije, raspoređena na prostorijski Podravska Slatina, s. Čađavica, s. Čačinci, imala je zadatak da svojom vatrom potpomaže pešadijske delove svoje divizije.

Jedinice 6. korpusa imale su sledeći raspored: 12. divizija na prostorijski s. Čaglin — s. Paka — s. Dedina Reka sa zadatkom zatvaranja komunikacijskih pravaca koje vode iz Đakova i Slavenskog Broda, kao i ometanje neprijateljskog saobraćaja na liniji Vinkovci — Slavonski Brod. Rasporedom svojih jedinica južno i zapadno od Našica i Đurđenovca na liniji s. Vukojevci — s. Zoljan — s. S. Motičina — s. Feričanci 40. divizija je vršila blokadu svih neprijateljskih uporišta. Osamnaesta brigada ove divizije nalazila se u rejonu Suhopolje istočno od Virovitice,

⁴⁶ Arhiv VII, k. 291, reg. br. 1—1/3; k. 292, reg. br. 5—1/2; k. 1241, reg. br. 1—1, 2—1; k. 295, reg. br. 3—94/1; k. 295, reg. br. 3—2/1.

a u toku dana se prebacila i rasporedila istočno od Golog brda prema Spišić Bukovici.

Puk 233. divizije CA nalazio se na položajima s. Ne-
tača, kanal koji vodi od k. 106 do Krčevina, Bačinca (k.
126), k. 132, Golo brdo (k. 223 — odakle su se nastav-
ljali položaji 32. divizije) sa zadatkom zadržavanja nepri-
jateljskog nadiranja iz pravca s. St. Gradac i s. Spišić
Bukovica ka Virovitici.

Odbranom zapadnog sektora Virovitičkog mostobrana
rukovodio je Stab 10. korpusa, a istočnog Stab 6. kor-
pusa.⁴⁷

Stab 3. armije nalazio se u Siklošu u Mađarskoj.

Raspored neprijateljskih snaga na mostobranu 1. I 1945. godine

Pred frontom jedinica 3. armije nalazile su se sledeće neprija-
teljske snage:

Duž desne obale r. Drave od s. Moslavine do Osijeka — 11.
vazduhoplovna poljska divizija (5.000 vojnika).

Borbena grupa „Fišer“ u rejonu D. Miholjac.

U rejonu s. Moslavina — 16. ustaška bojna (700 vojnika).

U rejonu s. Viljevo — 15. ustaška bojna (650 vojnika).

U D. Miholjcu — 2. policijski bataljon (750 vojnika).

Na prostoriji s. Štaptinovci, s. Beničanci, s. Golinci, s. Bokšić
Lug — 10 samostalni policijski dobrovoljački bataljon.

U rejonu s. Đurdenovac — 17. ustaška bojna (700 vojnika).

U rejonu Našice — 8. i 9. samostalni policijski dobrovoljački
bataljon (1.500 vojnika).

U rejonu St. Gradac, s. Đuretina — 3. kubanski puk 2. kozačke
konjičke divizije.

U rejonu s. Otrovanec — 5. donski puk 2. kozačke divizije.

U rejonu s. Veliki Građevac, s. Pavlovac, s. G. Kovačica —
1. donski i 4. kubanski puk 1. kozačke divizije.

Drugi sibirski puk ove divizije na odseku Kutina—Banova
Jaruga.

U rejonu Pitomače — 6. terečki puk 2. kozačke konjičke di-
vizije.

⁴⁷ Arhiv VII, k. 291, reg. br. 1—1/3; k. 954, reg. br. 2—2/1;
k. 292, reg. br. 2—1/2.

Na prostori s. Vukosavljevića, s. Turnašica, s. Sedlarica, s. Otrovanec — 1. puk Poglavnikovog tjelesnog zdruga (PTS).

Na prostori s. Kloštar, s. Prugovac, s. Suha Katalena, s. Oderjan — 20. puk 1. domobranske divizije.⁴⁸

BORBE NA MOSTOBRANU NAKON PRELASKA 36. i 51. DIVIZIJE

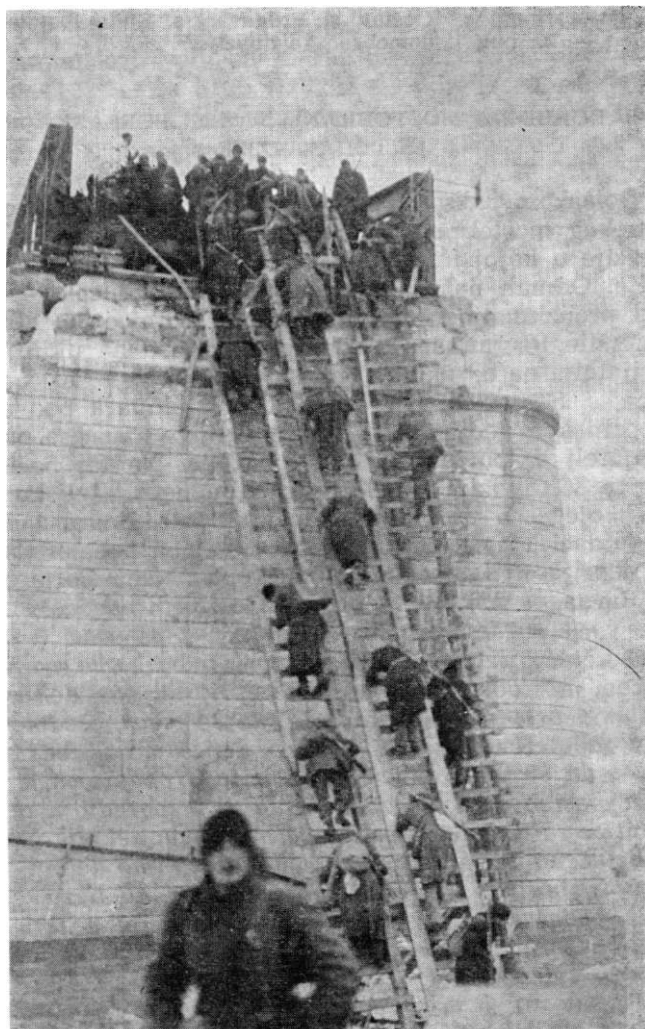
Dolaskom jedinica 36. divizije na zapadni sektor Virovitičkog mostobrana počinje, u stvari, druga faza ove operacije u kojoj inicijativa prelazi na stranu jedinica 3. armije. Odmah nakon izvršene smene jedinica 33. divizije i preuzimanja njihovih položaja jedinice 36. divizije su izvršile 18. januara ujutru protivnapad na uklinjenog neprijatelja na odseku s. Vukosavljevića, V. Brdo, s. Turnašica, s. Sedlarica. Krajem dana 19. januara pod snažnim pritiskom jedinica 36. divizije sa dva napadna pravca neprijatelj se povlači sa ovih položaja. Na taj način su jedinice 36. divizije uspele da razbiju neprijateljsko levo krilo, koje je u proteklom napadu imalo glavni zadatak za likvidaciju mostobrana. Zbog ovih neuspeha u Podravini neprijatelj istog dana napušta Grubišno Polje, s. V. i M. Barna, s. V. i M. Zdenci i s. Gornja Kovačica.

O učešću delova Crvene armije u borbama na Virovitičkom mostobranu i u našoj i neprijateljskoj dokumentaciji ima vrlo malo podataka. Zna se sigurno samo ono što je zabeleženo u izveštajima i depešama Štaba 3. armije — da je jedan puk 233. divizije Crvene armije prešao na mostobran 8. decembra i da se rasporedio u rejonu Virovitice i Pitomače. Posle toga, na svega nekoliko mesta je zabeleženo da je taj puk (negde stoji samo delovi) učestvovao u borbama ili da je bio prisutan, ali bez ikakvih drugih podataka o rezultatima postignutim u tim borbama. I, najzad, u dve depeše Štaba 3. armije Vrhovnom

⁴⁸ Arhiv VII, k. 70-A-V, reg. br. 1/1-a. Izjava general-pukovnika Lera, str. 115—122.

Erih Šmit Rihberg, Završne borbe na Balkanu, str. 92—98. Arhiv VII, k. 293, reg. br. 1—1/10.

VIG 1/53, str. 76—77, 4/53, str. 84—93, 74[^]75; 2/53, str. 88—89, 3/53, str. 95—97.

Borci 12. vojvodanske brigade prelaze Dravu kod Barča polovinom januara 1945.

štabu od 19. i 22. januara stoji da „Ruska divizija iz Virovitice odlazi u sastav svoje armije“, u prvoj, i „233. ruska divizija CA prebačena 20. om. sa Virovitičkog mostobrana u Mađarsku“, u drugoj. Podaci o ovome, nađeni u neprijateljskoj dokumentaciji, nešto su drugačiji. U ratnom dnevniku nemačke Vrhovne komande (Biblioteka VII, 2706/8, str. 17) zabeleženo je 26. januara da izgleda da ruska 133 (umesto 233) divizija odlazi, a 28. januara da se povećalo povlačenje Rusa, dok 29. januara stoji da je utvrđeno da je povučena ruska divizija stigla na prostor Dunafeldvara u Mađarskoj. Zatim se konstatuje da je potrebno istaći da su Rusi njihovu jedinu diviziju, koju su angažovali na Dravi, sada prebacili na prostor Dunafeldvara. Prema tome, a i prema sećanju pisca ovih rečova, može se zaključiti da je na mostobranu bio jedan puk 233. divizije Crvene armije, a da se glavina 233. divizije za to vreme nalazila na levoj obali Drave u rejonu Barča zbog čega se u dokumentima i navodi. U pogledu njenog odlaska sa mostobrana uzećemo kao tačno ono što stoji u depešama Štaba 3. armije, naime, da je početak odlaska usledio 19. januara.⁴⁹

Zbog ozbiljne situacije na sremskom frontu, gde je neprijatelj jakim snagama (četiri divizije) potpomognute tenkovima izvršio 17. januara proboj na pravcu s. Sotin — s. Tovarnik, Vrhovni štab je 18. januara naredio Štabu 3. armije da sa 16. i 51. divizijom preduzme ofanzivne akcije prema Našicama i D. Miholjcu. Dvadesetog januara Vrhovni štab ponovno naređuje da se sa svim snagama 3. armije ispolji najveća aktivnost, a 21. januara da se sa glavnim snagama ispolji što jači pritisak na istok prema Našicama i D. Miholjcu, a da se prema Bjelovaru i Pitomači ostave manje snage 10. i 6. korpusa. U skladu sa tim naređenjima Štab 3. armije izdaje svoju zapovest 19. januara uveče kojom upoznaje štabove korpusa o pojačanoj aktivnosti neprijatelja na sremskom frontu, kao i da je Vrhovni štab stavio pred 3. armiju zadatak „što

⁴⁹ Arhiv VII, k. 291, reg. br. 1—1/3; k. 295, reg. br. 3—2/1. Katni dnevnik nemačke Vrhovne komande, Biblioteka VII, br. 2706/8, str. 17—19.

jačeg ofanzivnog dejstva svih naših jedinica na prostoru Slavonije".

Na osnovu te zapovesti Štaba 3. armije, i odmah zatim zapovesti Štaba 12. korpusa, 51. divizija dobija zadatak da sa jednom brigadom napadne i uništi neprijatelja na prostoriji Adolfovo Selo — Adolfovac — Čađavica, drugom brigadom da likvidira neprijateljska uporišta u s. Suha Mlaka i s. Crnac i ovlada levnom obalom Novog dravskog kanala, a da treću brigadu drži u divizijskoj rezervi u rejonu s. D. Bazje, Ražljevo, koju prema razvoju situacije ubacivati u prodor ka s. Čađavica i Novom dravskom kanalu. Za 14. slovačku brigadu naređeno je da se postavi na prostoriju s. Petrovo Selo — s. Grabić kao korpusna rezerva.

Šesnaesta divizija dobija zadatak da jednom svojom brigadom napada pravcem s. Noskovci, s. Čađavica sa dejstvujući jedinicama 51. divizije u napadu na ovo mesto sa severne strane, sa ostale dve brigade da izvrši napad i likvidira neprijateljske snage u s. Vranješevac, s. Starin i s. Saševo sa dejstvujući jedinicama 51. divizije u napadu na s. Čađavica, 15. mađarsku brigadu da postavi na prostoru s. Milanovac, s. D. Predrijevo sa zadatkom bočnog obezbeđenja jedinica 51. divizije.

Napadajući u ovakom rasporedu, jedinice 51. divizije su naišle na ogorčen otpor neprijatelja iz dobro organizovanih i utvrđenih uporišta, te i pored nekoliko ponovljenih napada ne postižu ni 20. ni 21. januara očekivane rezultate.⁵⁰

Tako je 7. brigada posle kraće artiljerijske pripreme otpočela sa napadom 20. januara tačno u 15 časova, sa tri svoja bataljona i jednim bataljonom 12. brigade na neprijateljevo uporište Adolfovo Selo, dok su dva bataljona zadržana u brigadnoj rezervi. U prvom izvedenom jurišu brigada zauzima ovo uporište i dolazi do pod samo Adolfovo Selo, ali ovo drugo neprijateljsko uporište brigada nije uspela da zauzme zbog žestokog neprijateljskog

⁵⁰ Arhiv VII, k. 590, reg. br. 1—3; k. 1397, reg. br. 1—1/1; k. 1400, reg. br. 1—4; k. 1402, reg. br. 53—3; k. 1405, reg. br. 1—3; k. 1400 reg. br. 5—1, 20—1; k. 1042, dok. br. 36—1, 1/1—5, 1—5, 12—5 i 12—1, i k. 1403, dok br. 1—3.

otpora i zbog brisanog prostora preko koga je trebalo jedinice da prođu. Zbog toga bataljoni zauzimaju položaje na istočnoj ivici Adolfovog Sela i na kanalu severno od puta s. Donje Bazje — Suhomlaka. Kako ni u ponovljenom jurišu na Adolfovac koji su jedinice brigade izvršile u 21.00 čas nije postignut uspeh, one su se ukopale na dostignutoj liniji. Sledećeg dana, 21. januara, u 15.00 časova ova brigada sa tri svoja bataljona ponovo napada na uporište Adolfovac i opet ne uspeva da ga zauzme. Pored napred navedenih razloga, tome neuspehu je doprinelo i pojačanje koje je u međuvremenu pristiglo neprijateju. U toku ovih dvodnevni borbi brigada je pretrpela gubitke od 63 poginula, 254 ranjenih, 38 promrzlih i 26 nestalih boraca. Bataljon 12. brigade, koji je učestvovao u ovom napadu, pretrpeo je gubitke od 18 poginulih i 65 ranjenih boraca.

U isto vreme jedinice 8. brigade prelaze kanal Vočin, bez borbe zauzimaju s. Bjelkovac i Oskoruš majur, a zatim napadaju na neprijateljsko uporište s. Suhomlaka. Zbog jakog neprijateljskog otpora i dubokog snega napad se odvijao sporo, te su jedinice ove brigade uspele da uđu u ovo selo tek predveče. Kada je preostalo da se još savlada otpor neprijatelja iz bunkera u sredini sela, neprijatelju je stiglo pojačanje u tenkovima, zbog čega su jedinice brigade bile prinuđene da se vrate na polazne položaje. U ponovljenom napadu na s. Suhomlaka, koji su izvela dva bataljona ove brigade 21. januara takođe u 15.00 časova, nije postignut neki uspeh, kako zbog žestokog otpora neprijatelja iz zaposednutih bunkera, tako još više zbog dejstva njegovih tenkova. Jedan bataljon ove brigade, koji je napadao na is. Grune, takođe nije imao uspeha. U ovim borbama jedinice 8. brigade su pretrpele gubitke od 38 poginulih, 117 ranjenih i 10 nestalih boraca.

Ovako veliki gubici su, pored ostalog, svakako nastali i zbog usiova pod kojima su ove borbe vođene, kao što su mraz, sneg, velika hladnoća (do —25°C), slaba odeća, a, pored toga, neukopavanje, slabo iskorišćavanje artiljerijske pripreme i dr.

Istovremeno sa početkom napada 51. divizije prešle su u napad i jedinice 16. divizije 20. januara u 15.00 časova usmeravajući svoja dejstva prema glavnom objektu

— s. Čađavici, koje je trebalo da zauzmu zajedno sa jedinicama 51. divizije. Vodeći teške borbe po snegu i hladnoći, i ova divizija nije postigla neke vidnije uspehe, jer je neprijatelj imao dosta vremena da svoj mostobran na Novom dravskom kanalu kod Čađavice do maksimuma utvrdi i posedne jakim snagama, što mu je konačno omogućilo da sve napade odbije. Jedinice 16. divizije su u ovim borbama pretrpele gubitke od 51 poginulog i 211 ranjenih boraca.

S obzirom na veliku hladnoću, slabu odevenost i zamorenost jedinica, Štab 12. korpusa je 21. januara naredio štabovima 16. i 51. divizije da izvuku po jednu brigadu sa fronta u rezervu, te joj omoguće odmor i sređivanje, a da potom postepenom smenom to omoguće i ostalim brigadama. Ovo je Štab 51. divizije izvršio noću 21'22. januara.

Posle ovih neuspeha Štab 51. divizije je naredio da se napadne akcije obustave i da se sve jedinice solidno utvrde na dostignutim položajima, da se brigadne rezerve smeste u naseljena mesta i da se jedinice prve borbene linije redovno smenjuju, i to isključivo noću. Takođe je naređeno da 12. brigada smeni 7. brigadu. Do daljeg naređenja vreme je iskorišćeno za odmor i sređivanje uz solidno utvrđivanje dostignute linije i maksimalnu budnost.⁵¹

Prema naređenju Štaba 51. divizije — 14. brigada (slovačka) ove divizije 20. januara prelazi iz Mađarske na mostobran i 22. januara ulazi u sastav divizije, preuzimajući položaje 15. brigade (mađarske) 16. divizije na liniji s. Zdenci — s. Ciganjuša — s. Rastovac — železnička stanica Brestovci — most na drumu s. Milanovac — s. Crnac.⁵²

Od 22. do 24. januara na čitavom frontu istočnog sektora Virovitičkog mostobrana, pa i na frontu 51. divizije, osim obostrane artiljerijske i minobacačke vatre vlada relativno zatišje, što su jedinice iskoristile za odmor i utvrđivanje posednutih položaja.

⁵¹ Arhiv VII, k. 1396, reg. br. 13—1.

⁵² Arhiv VII, k. 1403, reg. br. 1—3; k. 1396, reg. br. 12—1/1; k. 1397, reg. br. 1—1/1.

Za vreme ovoga zatišja Štab 12. korpusa je odlučio da se izvrši još jedan napad na neprijateljsku izbočinu — mostobran na Novom dravskom kanalu u kom smislu je izdao zapovest, naznačujući početak napada za 18.00 časova 25. januara. Štabovi 51. i 16. divizije su se dogovorili da za izvršenje postavljenog zadatka obrazuju glavnu napadnu kolonu (udarnu grupu) u čiji sastav su ušle 12. i 8. brigada 51. divizije i 1. brigada 16. divizije. Grupa je imala zadatak da dejstvuje opštim pravcem: s. Bazje — s. Adolfovo Selo — s. Čađavica, da likvidira neprijateljsko uporište u s. Čađavica, a zatim zaposedne Novi dravski kanal za odbranu.

U okviru te grupe 12. brigada 51. divizije je trebalo da dejstvuje u zahvatu drumu Adolfovo Selo — s. Čađavica, uništavajući duž drumu neprijateljske otporne tačke, a zatim da napadne neprijateljsko uporište u s. Čađavica. Za podršku napada ove brigade određena je artiljerijska grupa sastavljena od dve baterije minobacača 120 mm i jedne baterije topova 76 mm, postavljena na vatrene položaje u rejonu s. D. Bazje, k. 105.

Osma brigada 51. divizije dobila je zadatak da nastupa u prvo vreme se 12. brigadom, a zatim da produži severnom ivicom Jasenak šume, da pređe železničku prugu s. Martinci — s. Čađavica, da izbije na Novi dravski kanal i da na njemu obrazuje odbranu. Za podršku napada obrazovana je artiljerijska grupa od dve baterije topova 76 mm i jedne baterije minobacača 120 mm.

Prva brigada 16. divizije imala je zadatak da nastupa levo od 12. brigade pravcem Adolfovo Selo — Čađavica, sadejstvujući napadu 12. brigade. Za artiljerijsku podršku ove brigade određena je jedna baterija topova 76 mm i jedna baterija minobacača 120 mm.

Ostale snage 16. i 51. divizije dobile su zadatak da na svojim odsecima vrše snažan pritisak na neprijateljske položaje, i to 14. slovačka brigada 51. divizije prema s. Suhomlaka i s. Crnac; 7. brigada prema s. Vranješevac, a 4. brigada 16. divizije prema s. Noskovci i Rastik; 15. (mađarska) brigada prema s. Vranješevac, s. Starin, s. Šaševo; 2. brigada 16. divizije na Vranješevac. Sve ove brigade su takođe dobile zadatak da po mogućnosti ovaj pritisak pre-

tvore u napad i da pomenuta neprijateljska uporišta i likvidiraju.

U divizijsku rezervu su određena dva bataljona 7. brigade u rejonu s. Đurin Lug i dva bataljona 2. brigade u rejonu s. Medinci.

U zapovesti je naređeno da artiljerijska priprema počne u 17.00 časova, a napad u 18.00 časova 25. I 1945. godine. Štabovi obe divizije nalaziće se u Podravskoj Slatini.

Pored napomene upućene svim jedinicama da treba energično i smelo napadati, da treba organizovati stalnu i čvrstu vezu sa artiljerijom i čiju pripremu treba do maksimuma iskoristiti, naglašeno je da treba formirati bombaška odeljenja, da protivtenkovska oruđa i protivtenkovske puške treba privući u streljački stroj i da minerska odeljenja treba pridati bataljonima da bi mogla što efikasnije pronalaziti i čistiti neprijateljska minska polja, kao i postavljati sopstvena gde bude trebalo.⁵³

Posle polučasovne artiljerijske pripreme sve jedinice otpočinju sa napadom u 18.00 časova. O ovom napadu može se reći samo to da su žestoke borbe trajale skoro celu noć 25/26. januara, da je 12. brigada 51. divizije posle četvoročasovne borbe uspela da ovlada sa nekoliko kuća u južnom delu s. Čađavica i da je pola sata kasnije proterala neprijatelja iz železničke stanice; da je 1. brigada 16. divizije posle tri uzastopna napada došla do prvih kuća u zapadnom delu s. Čađavica, odakle je konačno odbačena; da je 8. brigada zakasnila sa početkom napada i da je uspela da dođe do drumu istočno od s. Čađavica; da ta brigada i pored nekoliko izvršenih juriša nije uspela u napadu na s. Noskovci; da 2. brigada takođe nije uspela u napadu na s. Vranješevac i pored tri izvršena juriša; da su delovi 15. brigade 16. divizije u napadu na s. Vranješevac i s. Saševo uspele samo da izbiju na drum, pa su i odatle protivnapadom neprijatelja odbačeni; da 7. brigada 51. divizije u napadu na s. Adolfovac uspeva samo da zauzme most zapadno od sela, ali je kasnije protivnapadom neprijatelja i odatle odbačena.

⁵³ Arhiv VII, k. 954, reg. br. 2—19/1; k. 1396, reg. br. 14—1.

U ovim borbama koje su bile vrlo oštre, kao i zima po kojoj su one vođene, sve jedinice i borci ulagali su maksimalne napore i odlučnost da se postigne uspeh, ali uspeha nije bilo. Neprijatelj je, pored toga što se odlučno branio primenjujući bogato iskustvo i znanje stečeno u ranijim borbama u naseljenim mestima, svaku kuću pretvorio u bunker, koje je u postojećim uslovima stvarno bilo skoro nemoguće bez tenkova zauzeti. Pored toga, sve jedinice su pretrpele velike gubitke, a ljudstvo je bilo prozeblo i premoreno. Kada su Stab korpusa i štabovi divizija procenili u 3,00 časova ujutro tu situaciju, došli su do zaključka da se produžetkom borbe može pogoršati stanje jedinica, to su izdali naređenje da se u 4,00 časa jedinice povuku na polazne položaje. U ovim borbama 16. divizija je pretrpela gubitke od 75 poginulih i 153 ranjena borca, a 51. divizija 50 poginulih, 117 ranjenih i 7 nestalih boraca. Od toga 7. brigada 13 poginulih, 50 ranjenih i 7 nestalih; 8. brigada 11 poginulih i 31 ranjenih, 12. brigada 24 poginula i 28 ranjenih i 14. brigada 2 borca poginula i 8 ranjenih.

O žestini borbi koje su u dva maha vodile jedinice 51. divizije nakon prelaska iz Mađarske u drugoj polovini januara govori podatak da je u tom kratkom vremenu poginulo 25 rukovodilaca, i to: 8 desetara, 7 vodnika, 3 vodna delegata, 2 zamenika komandira čete, 2 zamenika komesara čete i po 1 komandir i komesar čete i 1 komesar bataljona, a ranjeno 32, i to: 7 vodnika, 2 zamenika komandira čete, 5 zamenika komesara čete, 10 komandira čete, 3 komesara čete, po 1 operativni i 1 obaveštajni oficir, 2 komesara bataljona i 1 zamenik komesara brigade.

S obzirom na to da su se jedinice 16. divizije skoro dva meseca neprekidno nalazile na položajima bez odmora i smene i da su za to vreme pretrpele osetne gubitke, Stab 3. armije i 12. korpusa naredio je da njihove položaje preuzmu jedinice 51. divizije. Smena je izvršena noću 30/31. januara, kada 16. divizija odlazi u korpusnu rezervu na prostorijsi s. Gornje Bazje — s. Suhopolje — Podravska Slatina — s. Budakovac.

Prema zapovesti Štaba 3. armije 21. januara su jedinice 12. i 40. divizije 6. korpusa, 36. divizije 12. korpusa i 32. i 33. divizije 10. korpusa preduzele napadna dejstva sa

zadatkom zauzimanja s. Otrovanec, s. Pitomaca, s. Đuretina i dr. Prvog dana napada i žestokih borbi postignuti su početni uspeši zauzimanjem s. Đuretina i severoistočnog dela Pitomače, ali je neprijatelj već sutradan, 22. januara, protivnapadom ova uporišta povratio da bi 23. januara preduzeo opšti protivnapad u kome uspeva da probije položaje 12. brigade 12. divizije, a takođe i jedinice 36. i 40. divizije primora na povlačenje. Posle ovoga 36. divizija prelazi u odbranu na liniji s. Pitomača — Veliko polje —

Artiljerci 51. divizije na Virovitičkom mostobranu krajem januara 1945.

Sv. Jelena — Konačine — Turski grobovi — Zrinska šuma — južna ivica Cremušin vinogradi. Četrdeseta divizija odlazi u s. Spišić Bukovica na odmor i sređivanje, gde ostaje do 25. januara, kad smenjuje 33. diviziju koja 27. januara odlazi na prostoriju s. Končanica — s. Dežanovac.

Rano u zoru 28. i 30. januara neprijatelj snagama 1. donskog puka bezuspešno pokušava da preko s. Končanica i s. Brestovac izvrši prodor u Daruvar.

Zbog ovakve sve teže situacije na ovom sektoru Virovitičkog mostobrana jedinice 40. divizije, prema naredenju

Štaba korpusa, predaju svoje položaje jedinicama 32. divizije i Zagoirske brigade i odlaze u rejon s. Grubišno Polje sa zadatkom bočnog dejstva na komunikaciju s. Pavlovac — s. V. Zdenci — s. Končanica i razdvajanja neprijateljskih snaga u rejonu s. Končanica i s. Dežanovci od onih koje se nalaze zapadno od r. Ilave.

Pod snažnim koncentričnim pritiskom jedinica 33. divizije iz rejona Daruvara i s. Končanica i 40. divizije od s. Grubišno Polje neprijatelj 31. januara napušta s. Končanicu, s. Brestovac, s. V. Zdenci i povlači se prema s. Garešnica i s. Veliki Grđevac. Naredne noći jedinice 33. divizije odlaze na prostoriju s. Trnovtički Vinogradi radi izvršenja ranije dobijenog zadatka.

Posle izvršene smene 16. divizije u noći 29/30. januara jedinice 51. divizije su dobile zadatak da organizuju odbranu na liniji: r. Drava — G. Predrijevo — s. Senkovci — s. Sibovac — s. D. Bazje — s. Đurin Lug — s. Milakovac — s. Rastovac u sledećem rasporedu:

— 14. brigada (slovačka) brani položaje na liniji s. Rastovac — s. Milakovac — s. Đurin Lug (zaključno). Drugi položaj organizuje na liniji s. Bjelkovac — s. Rajino Polje — s. Brezovljani — Voćinski potok. Posebnu pažnju obraća na pravac s. Moslavina — s. Crnac i s. Nelin Dvor — s. Suhomlana — s. Đurin Lug. Stab brigade u Rajinom Polju;

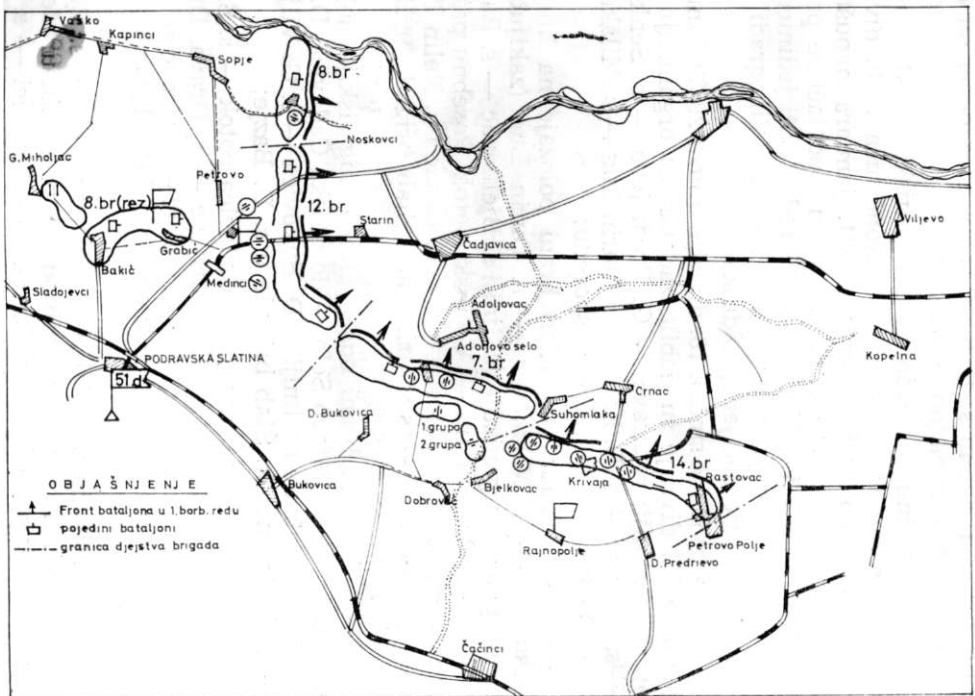
— 7. brigada brani odsek Đurin Lug (isključno) — s. D. Bazje — Adolfovo Selo — do potoka Čađavica. Drugi položaj organizuje na liniji s. D. Bukovica — s. G. Viljevo — Čađavica potok. Stab brigade u s. D. Bazje;

— 12. brigada brani liniju Čađavica potok — s. Sirovac — s. Senkovac — s. D. Predrijevo — r. Drava. Drugi položaj organizuje na liniji s. Senkovac — Petrovo selo — Sopljanska greda — Čađavica potok. Stab brigade u s. Senkovac;

— 8. brigada u divizijskoj rezervi u rejonu s. Jakić — s. Grabić. Na ovoj prostoriji odmah pristupiti uređenju trećeg položaja na liniji: r. Drava — s. Kapinci — s. Ciganka — s. Grabić. Stab brigade u s. Grabić;

— artiljerijska brigada obrazuje dve grupe za neposrednu podršku — prvu na vatrenim položajima u rejonu

SKICA BORBENOG RASPOREDA 51. NOU DIVIZIJE NA DAN 31.11.1945.g

s. D. Bazje — s. Dobrović za neposrednu podršku 7. i 14. brigade, drugu sa vatrenim položajem u rejonu s. D. Bazje za podršku 12. brigade. Štab brigade u s. Dobrović.

Mesto Štaba 51. divizije bilo je u Podravskoj Slatini, a Štaba 12. korpusa u Suhopolju.⁵⁴

Sve jedinice 51. divizije su iskoristile relativno zatišje, koje je trajalo do 6. februara, da uredi svoje odbrambene položaje kako je to predviđeno u zapovesti Štaba divizije. Uz svestrano zalaganje svih boraca i rukovodilaca, koji su radili pod vrlo teškim uslovima oštre zime, jakog mraza i snega, slabo odeveni i obuveni, postignuto je maksimalno koliko se u tim uslovima moglo postići.

PRIPREME NEPRIJATELJA ZA LIKVIDIRANJE MOSTOBRANA

Razvojem događaja u ziirm 1944/45. godine u širem prostoru oko Budimpešte stvorena je za Nemce zabrinjavajuća i krajnje opasna situacija. Crvena armija je neposredno ugrozila Beč, grad od presudne strategijske i političke važnosti. Gubitkom uskladištenih zaliha hrane u Mađarskoj ugrožena je ishrana nemačkog stanovništva. Zbog toga je Hitler, već u januaru 1945. godine, odlučio da preduzme „Veliku operaciju“, kojom je trebalo da Nemci u prvom redu povrate i ponovo okupiraju prostoriju u troglu Blatno jezero, Dunav, Drava, zatim prostoriju između Dunava i Tise i, konačno, nastupajući obema obalama Dunava na sever, da ponovo zauzmu Budimpeštu. Odlučeno je da se sa operacijom otpočne čim dozvoli vremenska situacija i zemljište, odnosno čim se ovo isuši posle otapanja snega.

Međutim, da bi ovaj plan „Velike operacije“, koja bi usledila početkom marta, mogli sprovesti u delo, Nemci su prethodno morali da likvidiraju Virovitički mostobran, prvo zbog toga što im je ta teritorija bila neophodna kao polazna baza za izvođenje pomoćnog udara u okviru te operacije, a drugo zbog njegovog opšteg i obostranog ope-

⁵⁴ Arhiv VII, ik. 1396, reg. br. 15—1; k. 1396, reg. br. 16—1; k. 1396, reg. br. 22—6; k. 1402, reg. br. 35—3; k. 1403, reg. br. 1—3; k. 1405, reg. br. 11—3.

rativno-političkog značaja koji se, pored ostalog, ogledao i u sledećem:

Prostorija obuhvaćena Virovitičkim mostobranom, koju su držale snage 3. armije jačine sedam divizija i preko 45.000 boraca i koja je preko Barča bila povezana sa snagama 3. ukrajinskog fronta Crvene armije, još uvek je pružala izvanredne mogućnosti da primi nove i jače snage koje bi mogle ne samo ugroziti pozadinu i sam srem-ski front već i izazvati potpuno nov rasplet događaja na ovom delu nemačkog fronta.

Sa Virovitičkog mostobrana snage 3. armije su mogle preduzimati ofanzivna dejstvarna svim pravcima koji iz-vode na glavni komunikacijski pravac dolinom r. Save i stalno ga ugrožavati, a ovaj pravac je bio za neprijatelja od ogromne važnosti i za snabdevanje sremskog fronta i za povlačenje njegovih preostalih snaga iz Bosne.

Postojanje Virovitičkog mostobrana omogućavalo je snabdevanje 6. i 10. korpusa preko Mađarske naoružanjem i municijom, kao i evakuaciju ranjenika i izbeglica sa teritorije Slavonije i Moslavine u oslobođenu Vojvodinu, što je umnogome doprinelo operativnoj sposobnosti ovih jedinica.

Virovitički mostobran je već duže vremena vezivao značajne neprijateljske snage, koje on nije mogao na drugoj strani da upotrebi. Kada se zna da su njegove jedinice, koje su uspele da se provuku iz Bosne, dolazile desetkovane ili prepolovljene (popune nije bilo, niti se na nju ubuduće moglo računati, zbog čega su se neke od tih jedinica rasformirale, preformirale ili spajale), onda se može oceniti koliki je bio značaj oslobađanja ovih snaga sa mostobrana, što bi bilo postignuto njegovom likvidacijom.

I, najzad, postojanje Virovitičkog mostobrana sa takvim, a ubuduće možda sa još jačim i brojnijim snagama NOV, sprečio bi u slučaju potrebe ili umnogome otežao povlačenje Nemaca. Da bi ovaj argument iskoristili za podizanje borbenog morala svojih vojnika, pripreme predstojećeg napada na Virovitički mostobran vršene su pod parolom da im partizani sprečavaju put za Nemačku i da se za Viroviticu moraju probiti, jer će inače propasti.

Zbog tako ocenjenog značaja Virovitičkog mostobrana neprijatelj se odlučio da sa snagama koje je prikupio u

Slavoniji, doveo sa sremskog fronta i koje je prebacio iz Bosne otpočne 6. februara odlučni napad, može se reći ofanzivu, radi likvidacije mostobrana.

Nemačka Vrhovna komanda je pri donošenju ove odluke cenila da „Jaka crvena grupa snaga kod Virovitice i južnije predstavlja produženje ruskog fronta pred 2. oklopnom armijom. Ona može da postane aktivna kako prema jugoistoku tako i prema severozapadu. Za ovu mogućnost (u vezi sa novom ruskom ofanzivom južno od Blatnog jezera) ima znakova". I dalje:

„Razvoj situacije zavisi od akcije „Vervolf" (Wehrwolf), koja će početi 6. II. Računa se sa posedanjem Barča i uspostavljanjem neprekidne glavne borbene linije južno od Drave (što znači odvajanje neprijatelja). Povlačenje neprijatelja svakako, neće moći da se spreči, ali ipak će biti otežane neprijateljske namere, a naše kod 2. oklopne armije olakšane".

Poslednjih dana januara i početkom februara na istočnom sektoru Virovitičkog mostobrana vladalo je relativno zatišje, ali su štabovi jedinica 3. armije preko svojih obaveštajnih organa upoznati da jake neprijateljske snage pristižu iz Bosne u područje Brda, da se na području Đakovo — Vinkovci — Osijek zapaža koncentracija njegovih takođe jakih snaga i da je saobraćaj na liniji Osijek — D. Miholjac poslednjih dana vrlo živ u oba pravca. Svi ovi podaci su govorili da neprijatelj namerava da izvrši ofanzivu na ovaj sektor mostobrana.

Pod komandom generala Panvica (Panwitz), komandanta 15. konjičkog kozačkog korpusa,⁵⁵ na zapadnom sektoru mostobrana 5. februara 1945. nalazile su se sledeće jedinice:

— 2. kozačka konjička divizija na liniji r. Drava — šašnato Polje — s. Đuretina sa 3. kubanskim pukom; s. Pitomača sa 6. terečkim pukom; s. Otrovanec — s. M. Črešnjevica sa 5. donskim pukom i jednim novoformiranim nemačkim pukom (navodno 225. puk pod imenom „Kampfgruppe Engelbreht");

⁵⁵ Štab 15. konjičkog kozačkog korpusa formiran je od dotadašnjeg Štaba 1. konjičke kozačke divizije, a 15. konj. kroz. korpus je na taj način nastao što su brigade preformirane u divizije. Preformiranje je počelo krajem decembra 1944. godine, a završeno sredinom marta 1945. god. Do 25. aprila 1945. godine potčinien Grupi armija „F", a potom Grupi armija „E".

— jedan puk Paveličevog tjelesnog sdruga (koji je bio pod komandom 1. ustaško-domobranske divizije u rejonu s. Šandrovac — s. Ribnjačka);

— 20. i 21. pukovnija 1. ustaško-domobranske divizije na liniji s. Bedenička — s. Bačkovica — s. Čadavac — s. Velika Pisanica — Kmetovac;

— 1. kozačka konjička divizija na liniji s. V. Grđevac — s. Pavlovac — s. Ladislav — s. Trnova — Zdenački gaj sa 1. donskim i 4. kubanskim pukom; s. Hercegovac — s. Klokočevac — s. Tomašica — s. Garešnica sa 2. sibirskim pukom, 69. samostalnim kozačkim divizionom i jednim pionirskim bataljonom.

Pod komandom generala Erdmasdorfa, komandanta 91. armijskog korpusa, na istočnom sektoru mostobrana 5. februara 1945. nalazile su se s'ledeće jedinice:

U prvoj liniji:

— 15. i 16. bojna 2. -ustaška stajaćeg zdruga i dva bataljona 892. nemačkog pešadijskog puka (iz sastava bivše 264. divizije)⁵⁶ na liniji r. Drava — s. Noskovci — s. Vranješevac — s. Čadavica — s. Adolfovac — s. Suha Mlaka — s. Crnac;

— 10. samostalni policijski dobrovoljački bataljon na liniji između s. Crnac i s. Zdenci;

— 18. bojna 2. ustaškog stajaćeg zdruga, 8. i 9. samostalni policijski dobrovoljački bataljon na prostori s. Đurdenovac — Našice;

— 11. vazduhoplovna poljska divizija na obezbeđenju Drave od Vukovara do Moslavine. Na delu od Osijeka do s. Moslavine delovi ove divizije: Štab i 1. bataljon 21. lovačkog puka, mornarički mitraljeski bataljon, 3 pionirska bataljona, 18. policijski puk i samostalni policijski poljski vazduhoplovni bataljon, pionirska četa, 1 vazduhoplovni bataljon, 2 divizion 11. artiljerijskog puka.

U drugoj liniji na prostori Đakovo — Našice — Duranovac — D. Miholjac: — 297. pešadijska divizija sa oko 50 tenkova na prostoru Našice — Duranovac; 7. SS brdaka divizija „Princ Eugen“ na području Đakova; borbena grupa „Pišar“ ojačana jednim pukom 11. vazduhoplovne poljske divizije.

Pešadijske snage u predstojećim napadima podržava brojna artiljerija, kao i 40—50 tenkova raznih veličina.

Dok su neprijateljske snage na prvoj liniji imale zadatak vezivanja jedinica 3. armije duž celog fronta, dotle su njegove glavne snage sa druge linije imale zadatak pro-

⁵⁶ U našoj ratnoj dokumentaciji navodi se da su ovde bila tri bataljona 893. regimente (puka) nemačke 264. divizije. Na jednom mestu stoji čak da je prisutna i čitava ta divizija. Međutim, utvrđeno je (VIG 1/53, str. 81) da su samo 1. i 2. bataljon 892. pešadijskog puka (a ne tri bataljona i ne 893. kako stoji u dokumentu — Arhiv VII, reg. br. 6—1/1, k. 291) krajem septembra 1944. sa još nekim delovima prebačeni na dravski front. Takođe je utvrđeno da je 264. divizija prestala da postoji krajem decembra 1944. godine.

boja fronta na određenim pravcima i dalje napredovanje prema Virovitici, zauzimanje Virovitice i likvidacije mostobrana u celini.

Iz grupisanja neprijateljskih glavnih snaga vidi se da je njegov glavni udar usmeren na pravcu Našice — Podravska Slatina — Virovitica, znači sa istočnog sektora Virovitičkog mostobrana, a pomoćnim snagama kozačkih divizija sa zapadnog sektora mostobrana.

Konkretan plan neprijatelja za napad bio je sledeći:

— 297. divizija sa položaja severozapadno od Našica napadao pravcem Podravska Slatina — Virovitica — Barč;

— 77. SS divizija sa položaja zapadno od Našica napada pravcem s. Feričanci — S. Orahovica — s. Vočin — Virovitica;

— borbena grupa „Fišer“ (koja je iu svom sastavu imala i izviđački bataljon, više policijskih četa i više jedinica za osiguranje), ojačana jednim pukom 11. vazduhoplovne poljske divizije, napada pravcem od D. Miholjac duž r. Drave na zapad;

— 2. kozačka konjička divizija sa pukom Poglavnikovog tjelesnog sdruga napada od s. Đurđevac prema Virovitici;

— 1. kozačka konjička divizija napada od s. Garešnica na sever ka Virovitici.⁵⁶³

**RASPORED JEDINICA 3. ARMIJE NA MOSTOBRANU
5. FEBRUARA 1945. GODINE NEPOSREDNO
PRED NAPAD NEPRIJATELJA**

Na zapadnom sektoru

Trideset šesta divizija 12. korpusa nalazi se u odbrani u sledećem rasporedu:

^{56a} Arhiv VII, k. 291, reg. br. 6—1/1; k. 295, reg. br. 3—2/1; k. 954, reg. br. 1—1/2; k. 953, reg. br. 24—1/1; k. 1397, reg. br. 1—2; k. 293 A, reg. br. 8—1/14, VIG br. 2/53, str. 88—89; br. 4/53, str. 74—93; str. 95—97; br. 1/53, str. 81.

— E. Šmit-Rihiberg — Završne borbe na Balkanu, str. 98.

— Gen. pukovnik Ler — izjava, Arhiv VII, k. 70-A-V, reg. br. 1/1-^a.

— Ratni dnevnik nemačke VK, Bibl. VII, reg. br. 2706/8.

— 6. brigada na položajima: r. Drava — nasip između s. St. Gradac i Krčevine — zapadna ivica šume kod Donjeg polja, sa dva bataljona na položajima, dva bataljona u rezervi u s. St. Gradac, a jedan bataljon je dodeljen 3. brigadi. Štab u s. St. Gradac;

— 5. brigada na položajima zapadna ivica šume kod Donjeg polja — Bjelovar — Sv. Jelena (k. 131) sa tri bataljona na položajima i sa dva u rezervi u s. St. Gradac. Štab brigade u s. St. Gradac;

Po najvećoj zimi ka položaju na Virovitičkom mostobranu.

— 3. brigada ojačana jednim bataljonom 6. brigade na položajima isklj. Sv. Jelena (k. 131) — Konačine — Gložige — s. V. Crešnjevica — k. 151 — k. 193 — k. 262 — k. 224 — Sječica, sa četiri bataljona na položajima a sa dva u rezervi, jednom u s. V. Crešnjevica, a drugim u s. Turnašica gde se nalazio i Štab brigade;

— Štab divizije u s. Špišić Bukovica.

Trideset druga divizija 10. korpusa nalazila se na položajima u produženju levog krila 36. divizije:

— Brigada „Pavlek Miškina" na položajima: Sječica — Bogaz (k. 228) — k. 224 — s. Brzaja — k. 205 (zaklj.) sa isturenim delovima na liniji: Turski grobovi — Halbot — Javorovac (k. 233); Zagorska brigada (ušla u sastav 32. divizije 11. II 1945.) na položajima: k. 142 — Bubanaj (trig. 220) — k. 176 Gornja Kovačica (k. 174); brigada „Malija Gubec" na položajima: s. Gornja Kovačica — Novaja mlin (južno s. V. Grđevica); brigada „Braća Radić" u rezervi u s. M. Grđevica. Štab 32. divizije u s. Topolovica.

— Četrdeseta divizija 6. korpusa nalazila se na položajima u produženju levog krila 32. divizije na liniji:

— 18. brigada na položajima: s. Velika Barna — s. Jasenovača — k. 151; Virovitička brigada na položajima s. Grabovac — Gaj (k. 144); 16. omladinska brigada na položajima Gaj — Vinogradi — s. V. Zdenci. Štab divizije u s. M. Zdenci.

— Dvanaesta proleterska brigada 12. divizije nalazila se na položajima s. Stražanac — s. Imsovci — s. Sokolovac. Štab brigade u s. Dežanovac; 4. brigada 12. divizije bez 2. bataljona nalazila se na položajima: s. Uljanik — s. Dubovi — s. Antunovac. Štab brigade u s. Dubovi.

— Trideset treća divizija 10. korpusa nalazila se u pozadini neprijatelja raspoređena na prostoriji s. M. Mlinska — s. V. i M. Trnovitica. Štab divizije u s. V. Trnovitica.

— Pedeset prva divizija 12. korpusa nalazila se na odbrambenim položajima u sledećem rasporedu:

12. brigada ojačana sa jednim bataljonom 8. brigade na položajima: r. Drava — s. G. Predrijevo — između s. Senkovac i s. Vranješevica — k. 105; 7. brigada na položajima: k. 105 — gornji tok r. Čađavica — s. Adolfovo Selo — Voćinski potok do k. 101; 14. brigada na položajima: Đurin Lug — Oskoruša — s. Milanovac — železnička stanica Breštanovica — s. V. Rastovac — Ciganuša (k. 100); 8. brigada (bez jednog bataljona) — u divizijskoj rezervi na prostoriji s. Dobrović — s. Bukovica — s. Brezika. Štab brigade u s. D. Bukovica; Artiljerijska brigada sa jednom artiljerijskom grupom u rejonu s. Dobrović — s. Miljevci za podršku 14. i 7. brigade, a s drugom u rejonu s. Meditici za podršku 12. brigade. Štab 51. divizije u Podravskoj Slatini.

— Dvanaesta divizija 6. korpusa na položajima:

Osječka brigada na liniji: s. Slavonske Bare — s. Zdenci — s. Bankovci — s. Osilovac — s. Feričanci; Cehoslovačka brigada na liniji: s. Valenovac — s. G. Motičina — s. Seona — s. St. Zoljan; dva bataljona 4. brigade u rejonu s. Ruševo — s. Pleternioa, odakle zajedno sa Diljskim partizanskim odredom kontrolišu komunikaciju Đakovo — Slavonska Požega, Slavonski Brod — Našice i Nova Kapela — Batrina — Pleternica — Slavonska Požega. Štab 12. divizije u š. Orahovica.

— Šesnaesta divizija sa prostorije Virovitica — s. Terezino Polje — s. Budakovac — s. Cabuna, gde se posle smene od strane 51. divizije nalazila u korpusnoj rezervi, naredjenjem Štaba 12. korpusa od 4. februara pomerila je glavninu svojih snaga na istok radi što boljeg obezbeđenja pravca koji vodi od s. Čadavica, i to:

4. brigada na liniji s. Sladojevci — s. G. Miholjac — s. Španat — s. D. Meljani;

15. brigada na liniji s. Višnjica — s. Novaki — s. Zidina — s. Vaška;

2. brigada u rejonu s. Baikić — s. Grabić;

1. brigada ostala je u rejonu s. Gornje Bazje — s. Lukačko Dugo Selo — s. Turanovac sa zadatkom osiguranja užeg mostobrana kod Barča sa organizacijom položaja na liniji s. Nateča — s. Gornje Bazje — s. Dijelka — s. Crni Zatonj;

Artiljerijska brigada u rejonu s. Gradina — s. Hadžićevo — s. Bačevac. Štab 16. divizije u s. Suhopolje. Štab 12. korpusa u Podravskoj Slatini. Štab 3. armije u Barču.

Sve jedinice 3. armije imale su zadatak da upornom odbranom ne dozvole neprijatelju prodor ka Virovitici.

Zbog dugih i teških borbi koje su neke jedinice 3. armije, kao što su 6. i 10. korpus, vodile već tri meseca bez smene, a 16. divizija dva meseca, osećala se kod njih u znatnoj meri zamorenost. Pored toga, sve jedinice su u tim borbama pretrpele i osetne gubitke, naročito u starešinskom kadru. Tome treba dodati da su se borbe vodile po oštroj zimi i da je zbog slabe odevenosti dolazilo do smravanja boraca na položajima. No, pored svega toga moral i borbeni duh boraca i starešina u svim jedinicama bio je na visini.

OPERACIJA „VERVOLF“ (WEHRWOLF) I POVLAČENJE JEDINICA 3. ARMIJE SA VIROVITIČKOG MOSTOBRANA

U rano jutro 6. februara 297. i 7. SS divizija uz podršku tenkova sa prostorije Našice — s. Durđenovac prelaze u napad opštim pravcem prema Podravskoj Slatini, usmeravajući glavni udar ka spoju između 12. divizije 6. korpusa i 51. divizije 12. korpusa.

Prvi napad neprijateljskih jakih snaga izvršen je na jedinice 12. divizije na odseku: s. G. Motičina — s. Valenovac — s. Feričanci — s. Zdenci. Posle višerasovnih žestokih borbi neprijatelj je uspeo da izvrši proboj na levom krilu Osječke brigade, južno od s. Obradovci, i zauzme s. Valenovac i s. Feričanci. Štab 12. divizije izdaje naređenje Osječkoj i Čehoslovačkoj brigadi da se povuku na liniju s. Duzluk — s. Orahovica — Plavšićevo brdo — Orahovica potok do železničke pruge Durđenovac — Čačinci. Međutim, zbog brzog prodora neprijatelja na pravcu s. Obradovci — s. Čačinci i izbijanja na drum s. Orahovica — s. Kutjevo jedinice 12. divizije, i pored upornih i teških borbi, nisu mogle duže da se zadrže ni na ovim položajima, te se po naređenju Štaba divizije pod borbom povlače na liniju: s. Kokočak — s. Krajina — s. Humljani — s. St. Vojlovica — s. Mikleuš, a neprijatelj zauzima s. Orahovica i Čačinci.

Zbog povlačenja jedinica 12. divizije bilo je ugroženo desno krilo i bok 51. divizije. Štab 8. brigade, koja se nalazila u divizijskoj rezervi (bez 1 bataljona), prema naređenju Štaba divizije upućuje jedan bataljon prema s. Obradovci, kojim odmah nakon pristizanja stupa u borbu, a jedan u rejon s. Brezovljani Vojlovački radi obezbeđenja boka divizije. Kako je u to vreme neprijatelj već izvršio prodor kroz druge odbrambene položaje 12. divizije, zauzeo s. Orahovicu i nastupao prema s. Konočan i s. Humljani, položaji 14. brigade su ostali suviše istureni, te se 14. brigada po naređenju Štaba divizije povlači na ranije pripremljeni drugi položaj, na Voćinsku reku, ostavljajući slabije snage na kanalu Vojlovica. Osmo brigada postavlja se u rejonu s. Bukovica, zajedno sa artiljerijskom gru-

pom za podršku 7. i 14. brigade, a jedan njen bataljon poseda položaje u rejonu s. Mikleuš. U noći 6/7. februara 2. brigada 16. divizije premešta se u rejon s. N. Bukovica.

Na ostalom delu fronta 51. divizije neprijatelj toga dana nije preduzimao napadna dejstva.

Istoga dana 6. februara na zapadnom sektoru mostobrana neprijatelj je snagama 1. kozačke konjičke divizije prešao u napad na položaje 32. divizije 10. korpusa i 40. divizije 6. korpusa na odseku s. Veliki Grđevac — s. Hercegovac. U tom prvom napadu on uspeva da zauzme s. Gornja Kovačica, s. Pavlovac i s. Veliki Zdenci, te se jedinice 40. divizije povlače na nove položaje. U ponovnim napadima neprijatelj istoga dana primorava jedinice 40. divizije na povlačenje i sa tih položaja. Radi neposredne odbrane s. Grubišno Polje, jedinice ove divizije noću posedaju položaje na liniji: s. V. Barna — s. Grubišno Polje — s. Poljani, Grubišnopoljski ribnjaci.

U rano jutro 7. februara, uz podršku artiljerije i tenkova, neprijatelj je snagama 7. SS i 297. divizije produžio sa odlučnim napadima i nastupanjem na oba pravca ka Podravskoj Slatini i preko s. Voćina ka Virovitici. U poslepodnevnim časovima on je snagama borbene grupe „Fišer“ otpočeo sa napadom i na položaje 12. brigade 51. divizije na pravcu s. Čađavica — s. Medinci. Napadajući jednom kolonom od s. Mikleuš, koje je branio jedan bataljon 8. brigade, drugom kolonom pravcem s. Humljani — s. Četenovac na položaje Osječke brigade a trećom na položaje Čehoslovačke brigade, neprijatelj uspeva, posle žestokih borbi, da zauzme s. Mikleuš i da probije odbranu Osječke brigade nadirući prema s. Četenovac. Našavši se u teškoj situaciji, u opasnosti da joj neki delovi budu i opkoljeni, Osječka brigada se povlači pravcem s. Humljani — s. Četekovac — ka šumi Lužnjanovac, gde dolazi u vezu sa 2. brigadom 16. divizije. Nakon zauzimanja važne raskrsnice — s. Mikleuš neprijatelju (7. SS div.) je bilo omogućeno da levom svojom kolonom ostvari brz prodor na pravcu s. Pušina — Slat. Drenovac — s. Gornji Meljani — s. Sekulinci i da zauzme Voćin. Pošto je ovim neprijateljskim prodorom Čehoslovačka brigada 12. divizije bila raz-

dvojena od Osječke brigade, ona po bataljonima odstupa ka bilu planine Papuk. Sa njom je odstupio i jedan odsećeni bataljon Osječke brigade.

Zbog prodora neprijatelja na pravcu s. Četekovac, s. Sadovi ugroženi su bok i pozadina 51. divizije, pa je Stab divizije naredio 8. brigadi da se povlači na liniju Ključevica — s. Bukovica — Topoljak. U isto vreme i 14. brigada se povlači na liniju Topoljak — s. G. Viljevo — s. Čađavica, a 7. brigada dolazi u divizijsku rezervu u rejonu s. Grabić — s. Bakić. Prilikom povlačenja 7. brigade bataljon, koji je bio u zaštitnici, odbio je tri snažna juriša neprijatelja.

Nešto posle 15,00 časova neprijatelj (borbena grupa „Fišer“) uz podršku 5 tenkova i artiljerije otpočinje sa napadom i na odsek odbrane 12. brigade na pravcu s. Čađavica — s. Senkovac — s. Medinci. Brzo uspeva da izvrši proboj odbrane i padom mraka zauzima s. Bukovicu.

Zbog ovakve situacije i velike nadmoćnosti neprijatelja, a sa ciljem da se front odbrane skрати i pruži efikasnija odbrana, sve jedinice divizije se noću 7/8. februara povlače i zauzimaju položaje na liniji r. Drava — s. Karpinci — s. G. Miholjac — s. Sladojevci. Za odbranu prilaza Podravskoj Slatini ostavljeni su delovi 8. brigade,

Druga brigada 16. divizije poseda položaje u produženju desnog krila 8. brigade 51. divizije na liniji: Stublovac (k. 204) — Rakitovac — k. 215 — k. 169 — Konjičić sa zadatkom sprečavanja neprijateljskog prodora ka Podravskoj Slatini; 4. brigada, iz korpusne rezerve, zaposeda položaj na liniji: s. Popovac — Voćinsko brdo (k. 267) — s. Kuzma, a dva bataljona 15. brigade položaje u s. Levinovac, na drumu s. Hum — s. Pivnica, sa zadatkom sprečavanja prodora neprijatelja na pravcu od s. Voćin prema s. Suhopolje. Artiljerijska brigada se prikuplja u toku dana u rejonu s. Hadžičevo — s. Gradina, a noću 7/8. februara prema novom naređenju, vrši pokret prema Barču radi prebacivanja na levu obalu r. Drave.

Na zapadnom sektoru Virovitičkog mostobrana 7. februara neprijatelj je snagama 1. kozačke konjičke divizije produžio sa napadima jedino u pravcu s. Grubišno Polje i s. V. Barna na odseku 40. divizije. U žestokim borbama on je uspeo da zauzme s. Poljani.

Na odseku 36. divizije neprijatelj je sa 2 aviona izviđao njene položaje, bacivši i nekoliko bombi.

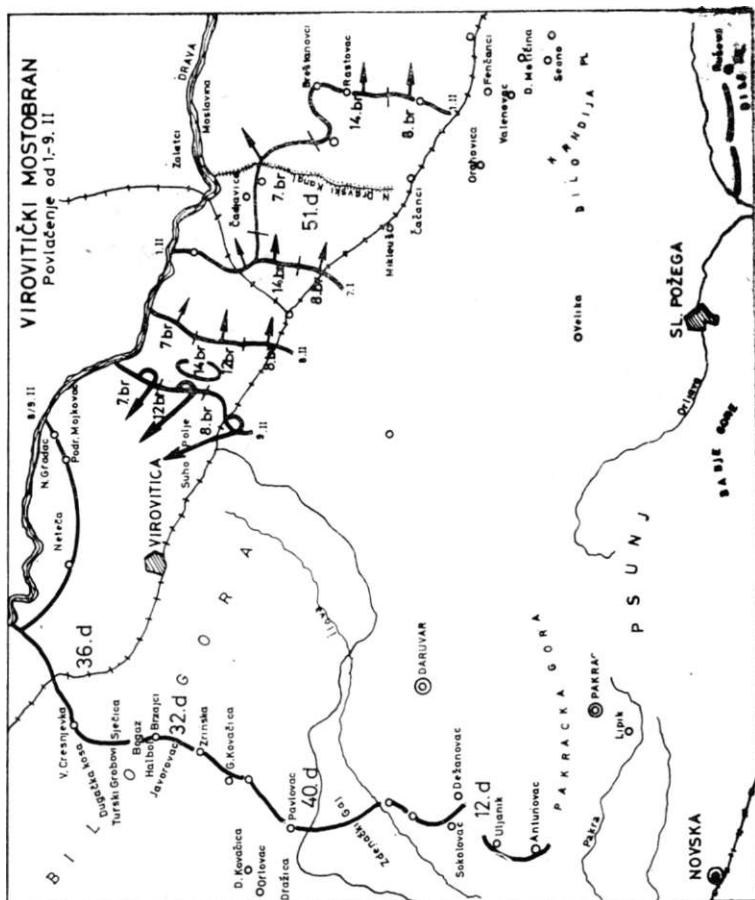
U toku dana Stab 33. divizije dobio je naređenje Štaba 10. korpusa da se divizija iz dosadašnjeg rejonu s. V. Trnovitica prebaci na prostoriju Daruvara.

Ujutro 8. februara neprijatelj napada na položaje 3. brigade 36. divizije i zauzima važne odporne tačke — Turske grobove i Sječicu, čime je ugrozio levo krilo i bok divizije, zbog čega se 3. brigada i bataljon 6. brigade povlače na položaje: Otrovanski brijeg — Haršanj — s. Veliko Brdo — južno s. Vukosavljevica (k. 235), odakle odbijaju sve neprijateljske napade koji su usledili toga dana.

Noću 7/8. februara neprijatelj je produžio napad na jedinice 40. divizije i uspeo da zauzme Grubišno Polje i s. Velika Barna, a u toku dana 8. februara produžuje sa napadom i zauzima s. Velika Peratovica, s. Ivanovo Selo i s. Rastovac.

Osmog februara neprijatelj produžava sa žestokim napadima na celom istočnom sektoru Virovitičkog mostobrana. Posle kraće borbe on potiskuje jedinice 8. brigade i u ranim jutarnjim časovima zauzima Podravsku Slatinu. Posle toga jedinice 8. brigade zaposedaju za odbranu položaje na liniji s. Sladojevci — Livadak; 12. brigada sa jednim bataljonom zauzima položaje na istočnoj ivici s. D. Miholjac, a sa ostalim bataljonima u s. Višnjica u divizijskoj rezervi; 7. brigada na položajima r. Drava — istočna ivica Kapinci — s. Ciganka; 14. brigada drži položaje na liniji s. Spanat — s. Novaki a potom padom mraka, posle smene od strane 7. brigade, preduzima forsirani marš prema s. Suhopolju. U toku dana neprijatelj stalno vrši napade uz snažnu podršku artiljerije i tenkova zbog čega su jedinice 51. divizije bile primorane na stalno povlačenje. Pred mrak neprijatelj zauzima i s. Cabuna i izbija na liniju s. Cabuna — s. Zidina, a jedinice 51. divizije obrazuju front na liniji: Trešnjevo polje — s. Ziroslavlje — zap. s. Novaki — s. Budakovac. Stab 51. divizije se iz s. Sladojevci premestio u s. Cabuna, a potom u s. Suhopolje.

Iz zauzetog Voćina neprijatelj istoga dana žestoko napada na položaje 4. brigade 16. divizije kod s. Lisičine,

s. Zuzma, s. Hum, Voćinskog brda i s. Popovac. Posle višečasovnih oštrih borbi neprijatelj do pada mraka zauzima sve ove položaje. Posle ovoga dva bataljona 4. brigade pripremaju položaje severno od s. Hum, a 4. bataljon sa po jednom četom iz 2. i 3. bataljona, koji se našao u okruženju, probija se na planinu Papuk, uspostavlja vezu sa jedinicama 6. korpusa gde i ostaje do aprila. Neprijatelj je i noću produžio sa napadom, odbacio ponove delove 4.

brigade, kao i delove 15. brigade sa položaja kod s. Pivnica — s. Suhopolje.

Istoga dana jedinice 2. brigade bile su u odbrani na pravcima koji izvode od s. Čerlije i s. Mazute na severozapad prema s. Suhopolje. Na položajima kod se G. Kusonje, Markovac i s. Mačkovac brigada se održala sve do uveče, kada se zbog situacije na drumu s. Sledojevci — Suhopolje povukla u s. Trnava i s. Pčelić.

Osmog februara iz prostora Kapele Batrine neprijateljske snage 1. i 4. gorskog zdruga nastupaju u pravcu Slavonske Požege i posle kraće borbe sa jednim bataljonom 4. brigade 12. divizije zauzimaju Pleternicu.

Neprijatelj je u toku trodnevnih borbi uz snažnu podršku artiljerije i oko 50 tenkova, izvršio proboj odbrane jedinica 3. armije na svim glavnim nastupnim pravcima. Na istočnom sektoru mostobrana zauzeo je s. Cabuna i izbio na komunikaciju s. Pivnica — Suhopolje, na zapadnom sektoru zauzeo je važne odbrambene položaje — Turski grobovi i Sječince, a na jugozapadnom zauzeo Grubišino Polje, te se tako sa svih strana približio Virovitici. Intenzitet i jačina njegovih napada još uvek se nisu smanjivali, te se pretpostavljalo da će on u toku sutrašnjeg dana. 9. februara, učiniti odlučan napor da koncentričnim napadom zauzme Viroviticu, likvidira mostobran i nabaci jedinice 3. armije na r. Dravu. Procenjujući situaciju vrlo ozbiljnom za sve jedinice 3. armije, a naročito za 12. korpus koji se jedino mogao prebaciti na levu obalu Drave preko pontonskog mosta kod Barča, Stab 3. armije u saglasnosti sa Vrhovnim štabom, da bi izbegao dalje angažovanje svojih snaga u odsudnim frontalnim borbama protiv brojno i tehnički nadmoćnijeg neprijatelja, 8. februara donosi odluku i izdaje naređenje:

— Da se sva artiljerija, osim protivtenkovske i brdske koju nose tovarni konji, sva vozeća komora i bolnice noću 8/9. februara prebace na levu obalu Drave.

— Da jedinice 16. i 51. divizije 12. korpusa vode i dalje odbrambene borbe i da se postepeno izvlače sa orijentacijom prebacivanja na levu obalu r. Drave u toku sutrašnjeg dana i noći.

— Da jedinice 36. divizije posednu uži mostobran na ranije predviđenim i utvrđenim položajima na liniji: r.

Drava — s. Neteča — s. Gornje Bazje — s. Dijelka — r. Drava i da ga odlučnom odbranom zadrži, po svaku cenu, sve dok se i poslednji delovi 12. korpusa ne prebace na levu obalu r. Drave.

— Da jedinice 6. i 10. korpusa ostanu u Slavoniji i da dejstvuju na bokove i pozadinu nastupajućih neprijateljskih kolona, sa osloncem na masiv Papuka i Psunja, i to da se jedinice 10. korpusa orijentišu na komunikaciju Slavonska Požega — Pakrac, a 6. korpusa na komunikaciju Virovitica — Našice — Đakovo.

Saglasno tome naređenju jedinice 36. divizije noću zaposedaju sledeće položaje: r. Drava — Karika parobrodsko stanica — Glibina — s. Rušani — Neteča — k. 110 — Lug — s. Lukački Budrovac — s. Gornje Bazje.

Ujutro 9. februara neprijateljske snage uz podršku artiljerije i tenkova prelaze u opšti koncentrični napad na Viroviticu iz pravca: s. Pitomača, s. Velika Pisanica, s. V. Peretovica, s. Cabuna, s. Pivnica i s. Kapinci. Istog dana pre podne, izvršivši prodor preko s. Suhopolje, neprijatelj ulazi u Viroviticu.

Štab 51. divizije u ranim jutarnjim časovima 9. februara naređuje svojim jedinicama da se odstupanje ubrza, ali da se izvodi postupno i uz ostavljanje neophodnih zaštitnih delova.

Jedinice 7. brigade preuzimaju položaje 14. brigade koja je odmah krenula preko mosta ka Barču i, braneći se na uzastopnim položajima, pod borbom se postepeno povlače. U 11,30 časova počinje opšte povlačenje brigade pravcem s. Rušani — s. Đelka — s. Terezino Polje, a u 17,00 časova otpočinje sa prebacivanjem preko r. Drave u Barč.

Jedinice 12. brigade u odbrani položaja na liniji s. Orešac, s. Gradina obezbeđuju povlačenje ostalih jedinica divizije od mogućeg bočnog dejstva neprijatelja, a nakon njihovog prolaska i one odlaze za Terezino Polje i od 16,30 časova do 20,00 časova 9. januara prebacuju se na levu obalu Drave.

Nakon smenjivanja od strane delova 4. brigade 16. divizije 8. brigada u toku prepodneva 9. januara usiljenim maršem odlazi prema Barču pravcem: s. Suhopolje — s. Gradina — s. Rušani — s. Đelka — s. Terezino Polje.

Prelaskom u Barč odmah zaposeda za odbranu levu obalu Drave sa zadatkom zaštite prelaska ostalih jedinica 51. divizije i 3. armije.

Prema stepenu povlačenja brigada i Stab divizije se 9. februara premeštao: iz s. Suhopolje u s. Gradina, zatim oko 12,00 časova u s. Gornje Bazje odakle je pratio tok povlačenja, a potom u 15,00 časova na sam pontonski most na Dravi kod Barca odakle je regulisao prelazak poslednjih delova divizije.

Na taj način 9. februara u 20,00 časova prebačeni su na levu obalu Drave sve brigade i ostali delovi 51. divizije.

Stab 16. divizije, procenjujući da će neprijateljske snage koje su već zauzele s. Cabuna uskoro potpuno ovladati komunikacijom Cabuna — Suhopolje — Virovitica, naređuje da brigade svoje glavne snage povuku sa položaja i odmah krenu prema Barču, a manjim delovima to povlačenje da obezbede. Saglasno tome 2. brigada se prebacuje preko Drave u Mađarsku do 15,00 časova istog dana. Četvrta brigada povlači se za Suhopolje, smenjuje jednim ojačanim bataljonom delove 8. brigade 51. divizije na položajima ispred s. Kapan i s. Nandovac, sačekuje izvlačenje jedinica 1. i dva bataljona 15. brigade, a zatim se i sama povlači i u toku noći prebacuje na levu obalu Drave. Petnaesta brigada se noću 9/10. februara prebacuje na levu obalu Drave. Jedinice 1. brigade koje su se ranije nalazile u rejonu s. G. Bajze, Lukačko Dugo Selo, s. Turanovac, sa zadatkom oibezbedenja užeg mostobrana, posle zaposedanja ovih položaja od strane jedinica 36. divizije u toku dana se prebacuje na levu obalu Drave.

Za vreme dok su se ostale jedinice 12. korpusa ubrzano povlačile i prelazile preko pontonskog mosta, čije je postojanje za blagovremeno i uredno povlačenje odigralo odlučujuću ulogu, neprijatelj je oko 14,00 časova izvršio napad na položaje jedinica 36. divizije koje su branile užu mostobran. Posle tročasovnih oštih borbi neprijatelj je oko 17,00 časova uspeo da zauzme s. Dijelka, što primorava Stab divizije da naredi sužavanje mostobrana i povlačenje jedinica na liniju: s. Crni Zatonj — s. Ada — Veliko polje — k. 107 — železnička pruga Virovitica — Barč. Pošto su delovi 6. i 5. brigade odlučnom odbranom onemogućili dalje napredovanje neprijatelja,

on oko 18,00 časova prestaje sa napadima. Jedinice 36. divizije ostaju na položajima sve do 21,30 časova, kada počinju postepeno da se izvlače i prebacuju preko mosta na levu obalu Drave. Do tog vremena glavne snage 12. korpusa, sve komore, bolnice i artiljerija već su prešle Dravu. Sve jedinice korpusa, uključujući tu i 36. diviziju, kao i Osječku brigadu 12. divizije 6. korpusa koja se priključila 12. korpusu prebacile su se 10. februara do 1,30 časova. Na desnoj obali Drave ostala je samo jedna četa 36. divizije, koja je obezbeđivala rasklapanje pontonskog mosta od strane inženjerskog bataljona, a potom u 4,30 časova i ona se prebacila na levu obalu Drave.

Povlačenje svih jedinica 12. korpusa i njihovo prebacivanje na levu obalu Drave bilo je dobro organizovano i uspešno izvršeno. Zaštitni delovi svih jedinica odigrali su u tome odlučujuću ulogu, vodeći žestoke borbe na uzastopnim položajima sa nadmoćnom neprijateljskom pešadijom i tenkovima, koji su ih u stopu sledili.

Oko 16,00 časova 9. februara dva neprijateljska aviona su pokušala izviđanje i ometanje prelaza preko Drave kod Barča, ali su odbijeni snažnom vatrom protivavionske artiljerije koja je obezbeđivala prelaz.

Napuštajući područje mostobrana, jedinice 6. i 10. korpusa odlazile su na prostoriju Pakrac — Daruvar radi izvršenja dobivenih zadataka.

Kada je završeno prebacivanje i rasklopljen pontonski most, neprijatelj je oko 8,00 časova prednjim delovima i sa nekoliko tenkova izbio naspram Barča na desnu obalu Drave, gde odmah dolazi do međusobnog vatrenog okršaja.

Pošto su od strane bugarskih jedinica u toku dana 10. februara smenjeni delovi koji su se posle napuštanja mostobrana nalazili u odbrani leve obale Drave, jedinice 12. korpusa, prema dogovoru sa Štabom 3. ukrajinskog fronta, raspoređene su na teritoriji Mađarske na prostoru severoistočno od Barča radi odmora i sređivanja.

U toku ovih četvorodnevnih teških odbrambenih borbi jedinice 51. divizije pretrpele su sledeće gubitke: 106 poginulih, 165 ranjenih i 248 nestalih boraca, a od

1. januara ukupno 292 poginula, 494 ranjena i 393 nestala borca. Jedinice ove divizije su nanele neprijatelju gubitke od preko 3.000 vojnika izbačenih iz stroja, uništile jednu haubicu i 3 tenka.⁵⁷

Ostale jedinice su takođe pretrpele velike gubitke:

16. divizija — 71 poginulog, 104 ranjena i 113 nestalih boraca u zadnjim borbama, a od 1. januara ukupno 362 poginula, 816 ranjenih i 245 nestalih. Jedinice iste divizije su za to vreme nanele neprijatelju gubitke od preko 2300 vojnika izbačenih iz stroja i zaplenile 4 puškomitrajze, uništile 9 tenkova i dr;

— 36. divizija — 50 poginulih, 139 ranjenih i 69 nestalih boraca, a od 1. januara 240 poginulih, 938 ranjenih i 78 nestalih boraca. Jedinice ove divizije nanele su neprijatelju gubitke od oko 3.500 vojnika izbačenih iz stroja, uništile 3 i oštetile 2 tenka;

— 12. korpus — ukupno od 1. januara 910 poginulih, 2.315 ranjenih i 716 nestalih boraca.

U istom periodu jedinice ovoga korpusa su nanele neprijatelju gubitke od: 3.282 ubijena, 5.505 ranjenih i 12 zarobljenih vojnika. Zaplenjeno je: 6 puškomitrajze, 2 automata, 2 puške i 2.000 metaka, 12 tenkova uništeno i 3 tenka oštećena.

⁵⁷ Za borbe 6—10. februara Arhiv VII, k. 1396, reg. br. 4—2/6, 17—1, 18—1, 21—1; k. 293 A, k. 295, reg. br. 3—94/1; k. 295, reg. br. 3—2/1; k. 1397, reg. br. 1—2, 3—1/2; k. 293, reg. br. 38—3; k. 293, reg. br. 39—1/3; k. 291, reg. br. 6—1/1; k. 590, reg. br. 12—1/3; k. 1396, reg. br. 22—6; k. 953, reg. br. 24—1/1; k. 954, reg. br. 1—1/2; k. 954, reg. br. 1—10/2; k. 590, reg. br. 10—5, 7—3; k. 1396, reg. br. 19—1; k. 293, reg. br. 8—1/2; k. 1241, reg. br. 8—1; k. 1396, reg. br. 20—1, 21—1, 22—1; k. 954, reg. br. 1—12/2, 1—11/2; k. 1241, reg. br. 7—3; k. 215, reg. br. 1—4; k. 1403A, reg. br. 12—3; k. 1400, reg. br. 9—3, 23—1, 22—1 2—1/4, 47—3; k. 1402, 35—3, 39—1, 42—1, 44—1, 45—1, 1—2, 48—1, 46—1; k. 1399A, 19—5, 20—5, 22—5, 23—5, 24—5, 25—5; k. 1401, reg. br. 22—4; k. 1400A, reg. br. 9—3 i 10—3.

— Ratni dnevnik nemačke Vrhovne komande, Biblioteka VII, reg. br. 2706/8.

— Erih Šmit Rihberg: Završne borbe na Balkanu, str. 95—99.

— General-pukovnik Ler, izjava str. 110—122, Arhiv VII, k. 70-A-V, reg. br. 1/1-a.

Ukupno u 3. armiji: 1.675 poginulih, 4.911 ranjenih i 1.241 nestalih boraca. Neprijateljski gubici: 8.064 ubijenih, 12.338 ranjenih i 154 zarobljena vojnika.⁵⁸

•

Posle povlačenja sa Virovitičkog mostobrana Štab 51. divizije je održao sastanak sa svim štabovima brigada i samostalnih bataljona, na kome je data kritička analiza proteklih borbi i donet plan priprema jedinica i starešina za naredni period. S obzirom na to da je dosta rukovođećeg kadra izbačeno iz stroja u proteklim teškim borbama na istom sastanku su popunjeni štabovi brigada, bataljona i ostalih jedinica.

Pedeset prva divizija u ovoj operaciji, pored 292 poginula i 494 ranjena borca, imala je i 393 nestala. S obzirom na to da neprijatelj u svojoj dokumentaciji nigde ne navodi da je imao zarobljenika, a i da se ne mogu svrstati ni u dezertere, jer je takvih bilo sasvim malo, to ne preostaje drugo već da se smatraju stvarno nestalim u teškim situacijama i na nepoznatom terenu. Takvi su se kasnije, ili bar dobar deo od njih, vratili u svoje jedinice ili su se priključili nekim drugim jedinicama na koje su naišli, ili su pak pojedinačno ili po manjim grupama nailazili na neprijatelja i ginuli. Evo kako gubitke u „nestalim" objašnjava u svom izveštaju Štab 7. brigade: „Neprijatelj stalno dovlači pojačanja a svojim oklopijenim snagama uspeva da nezadrživo prodire u našu pozadinu i na taj način odseca naše delove i grupice. Teren je takav da se usled otopljenja snega preko dana može povlačiti samo tvrdim putevima. Ovako odsečene grupice nisu mogle da uđu u sastav svojih jedinica nego su i dalje vodile gerilsku borbu sa nadmoćnim neprijateljem i konačno su se morale povući preko same Drave. Većina tih naših drugova koje smo smatrali za nestale i zarobljene povratila se na terenu Mađarske u sastav svojih jedinica."

⁵⁸ Arhiv VII, k. 293, reg. br. 5—1/1, 12—2/3, 12—3/3; k. 291, reg. br. 5—1—1; k. 291, reg. br. 7—1/3; k. 1096, reg. br. 24—5; k. 1396, reg. br. 25—5; k. 293, reg. br. 12—4/3 i 12—5/3.

Sto se tiče gubitaka izvesnog broja pešadijskog naoružanja, pored objektivnih, mogu se navesti i neki subjektivni razlozi. Kod jednog dela boraca, naročito onih novih koji su stupili u jedinice posle oslobođenja Vojvodine, nije bila dovoljno razvijena odgovornost za svoje naoružanje i ljubav prema njemu. To je svakako bio odraz nedovoljnog vojnopolitičkog rada svih starešina. Da se tim novim borcima svakodnevno govorilo o tradicijama naših partizanskih jedinica, da se onda samo borbom moglo doći do puške, da je svaka oteta puška bila plaćena krvlju nekog borca, da je često borac priman u jedinicu samo ako donese pušku, koju je morao oteći od neprijatelja, da je svaki borac bio ponosan na svoju pušku u ruci i da je nju mogao izgubiti samo zajedno sa životom, sigurno je da bi i ti novi borci imali nešto drukčiji odnos prema svom naoružanju.

U analizama koje su izvršili štabovi svih jedinica 3. armije posle napuštanja Virovitičkog mostobrana ima dosta istovetnih ili vrlo sličnih zapažanja, ocena i zaključaka, ali se sve to više svodi na ono što je proisteklo iz objektivnih, nego na ono iz subjektivnih razloga.

Tako je opšta konstatacija da je neprijatelj bio brojno, naročito u tehnicima, nadmoćan; da moderno naoružanje koje su jedinice 12. korpusa primile od sovjetske armije nije došlo do punog izražaja zbog slabe obučenosti u rukovanju njime od strane velikog broja novomobilisanih boraca; da smo imali nedovoljno p.t-oruđa i da uopšte nismo imali tenkova; da su se borci i starešine zbog nedovoljnog iskustva u frontalnim barabama i u borbama sa neprijateljskim oklopnim snagama teško u njima snalazili; da su jaka zima i mraz, te slabo stanje u odeći i obući uticali na izdržljivost i borbenu sposobnost boraca; da se osećala velika zamorenost i iscrpljenost boraca zbog dugih i teških borbi koje su jedinice vodile po jakoj zimi, bez smene i odmora, u kojima su imale i velike gubitke.

Od subjektivnih faktora koji su u izvesnoj meri uticali na krajnji nepovoljan ishod ove operacije, a koji su nastali pogrešnim procenama i odlukama taktičke prirode, pored ostalih izdvajaju se:

•— Glavna odbrambena linija na istočnom sektoru Virovitičkog mostobrana protezala se vrlo nepovoljno za

jedinice 12. korpusa. Izbočina koju je neprijatelj držao u rejonu s. Čađavica i izbočina koju je u rejonu s. Rastovac držala 51. divizija 12. korpusa formirale su borbenu liniju dugu oko 20 km, koja se protezala pravcem istok — zapad i kojom se neprijatelju pružila mogućnost dejstva u bok snagama 12. korpusa na čitavoj toj dužini. Zbog toga odbrambeni front 51. divizije, koji je bio širok preko 30 km, nije odgovarao njenim snagama. To isto važi i za 12. diviziju koja je tu imala samo dve brigade, a odbrambeni front širok oko 20 km. Zbog takve razvučenosti divizijske rezrve su bile slabe, a 12. divizija je nije ni imala, te je i ešeloniranje po dubini, što daje odbrani žilavost, otpornost i elastičnost, izostalo, već je ova ostala linijska. Ovakvo protezanje odbrambene linije odgovaralo je januarskim ofanzivnim planovima 12. korpusa (da se iz rejona s. Crnac, s. Rastovac izbije u prostor s. Moslavina Podravska, te da se time izravna front), ali kada taj plan i pored velikih napora, teških borbi i gubitaka nije uspeo, svakako je trebalo pre početka neprijateljskog napada front skratiti i odbranu organizovati na liniji: s. Adolfovac — Vbčin — s. Kokočak po dubini i sa jakim rezervama.

— Stab 12. korpusa je pogrešno procenio da će neprijatelj glavni udar usmeriti pravcem s. Moslavina — s. Čađavica i dalje najkraćim pravcem prema Virovitici, dok mogućnost neprijateljskog napada glavnim snagama sa prostorije Našice, Durđenovac, pravcem s. Čačinci — s. Mikleuš — s. Voćin — Suhopolje, nije uzimao u obzir. Zbog toga je i usledila odluka da se 16. divizija, kao korpusna rezerva, postavi između r. Drave i Podravske Slatine i da se rezervni položaji fortifikacijski urede samo na tom pravcu.

— Ovakva procena, iz koje je proizašla i pogrešna odluka, bila je svakako i rezultat slabog rada obaveštajno-izviđačkih organa svih stepena i nedovoljnih i pogrešnih datih podataka na osnovu kojih su i donete takve odluke. Zbog toga je neprijatelj i postigao iznenađenje koje mu je, pored ostalog, i donelo odlučujuće uspehe.

— Usled takve pogrešne procene usledila je i greška da se 12. divizija sa svega dve svoje brigade postavi na ovako važan operativni pravac kojim je neprijatelj i upu-

tio svoje glavne snage, ne ojačavši je ni jednim divizionom artiljerije (osim 4 pt-topa pridodata iz 51. divizije), dok je u isto vreme artiljerijska brigada 16. divizije bila u rezervi u rejonu s. Gačićte i na levoj obali Drave ne ispalivši u toku trodnevnih završnih borbi ni jednu granatu. Kada se, pored toga, zna da su na ovom pravcu nastupale glavne neprijateljske snage jačine dve jake nemačke divizije (7. SS i 297. peš.), onda se moglo i očekivati da neprijatelj ovde izvrši brz proboj, da tako reći pregazi jedinice 12. divizije i da brzim izbijanjem u rejon s. Voćin ugrozi bok i pozadinu 12. korpusa, zbog čega se i 51. divizija morala odmah povući.

— I, najzad, 16. divizija, kao korpusna rezerva, nije iskorišćena u celini kao jaka udarna snaga za protivnapade na odlučujućim pravcima i u pravo vreme već je angažovana po delovima na raznim pravcima, zbog čega i nije mogla doći do izražaja. Pored toga, njena artiljerijska i 1. brigada za sve vreme uopšte nisu bile angažovane u borbi.

Dok je neprijatelj, koncentrišući glavne snage na istočnom sektoru Virovitičkog mostobrana, uz snažnu podršku artiljerije i oko 50 tenkova brzo prodirao kroz razređenu odbranu jedinica 12. korpusa, dotle je sa postojećim snagama na zapadnom i jugozapadnom sektoru napadao opreznije, čekajući na ishod borbi na istočnom sektoru. I pored toga što je ovde odbrana bila bolje organizovana i stabilnija i što su jedinice 6. i 10. korpusa mogle još uvek pružati odlučan otpor, posle odlučujućih uspeha neprijatelja na istočnom sektoru preko s. Voćin ka Suhopolju odbrana zapadnog i jugozapadnog sektora nije imala više nikakvu svrhu.

Povlačenje svih jedinica 3. armije izvršeno je vrlo uspešno. To naročito treba naglasiti za jedinice 12. korpusa, koje su se na vreme i u najvećem redu prebacile preko Drave kod Barča u Mađarsku. Pored olakšavajućih okolnosti da je postojao pokretni most preko r. Drave i da je neprijatelj noću uglavnom mirovao, što je u punoj meri iskorišćeno, ne treba prenebreći ni to da su i svi štabovi dobrom organizacijom postupnog povlačenja svih jedinica umnogome doprineli ovom uspehu.

I, na kraju, može se reći da je Virovitički mostobran, sa snagama koje su na njemu dejstvovala do 9. februara 1945. godine, odigrao pozitivnu ulogu. U prvom redu on je vezao jake nemačke snage u vremenskom periodu od preko dva meseca i time doprineo da se početak velike nemačke protivofanzive u Mađarskoj planirane za 20. februar odloži do 6. marta. Neprijateljska komanda je nastojala da na taj deo fronta što pre dovede nove i jače snage kako bi se mogla uspešno suprotstaviti eventualnom udaru sa mostobrana jačih snaga NOVJ i Crvene armije. Međutim, do toga nije došlo. O tome nemačka Komanda Grupe armija „E” kaže sledeće: „Neprijateljske akcije preko Drave sa ciljem razbijanja celokupnog Hrvatskog fronta koje je očekivala Grupa armija „E” nije se ostvarilo. Dokazalo se, da je ruska komanda, odričući se takvih delimičnih uspeha, težila svim svojim snagama ka velikom operativnom cilju — Beču”.⁵⁹ U vremenu kada je to mogao zaključiti neprijatelj je već imao skoncentrisane snage koje su početkom februara konačno i likvidirale mostobran. Samim tim je otklonjena velika opasnost, pa je mogao znatne snage osloboditi za druge zadatke.

PEDESET PRVA DIVIZIJA NA NOVOM ZADATKU

Posle napuštanja Virovitičkog mostobrana i prelaska preko Drave u Mađarsku, jedinice 51. divizije su se razmestile na prostoriji: s. Merenje, s. Nađ Dopsa, s. Kiš Dopsa, s. Gergešalj, gde su boravile od 10. do 16. februara. Razmeštaj po brigadama je bio sledeći: 12. brigada u Kiš Dopsi; 8. brigada u Nađ Dopsi; 7. brigada u rejonu s. Merenje, s. Sent Mikloš, s. Lajoštaza — s. Komoksentderđ; Štab divizije u s. Nađ Dopsa.

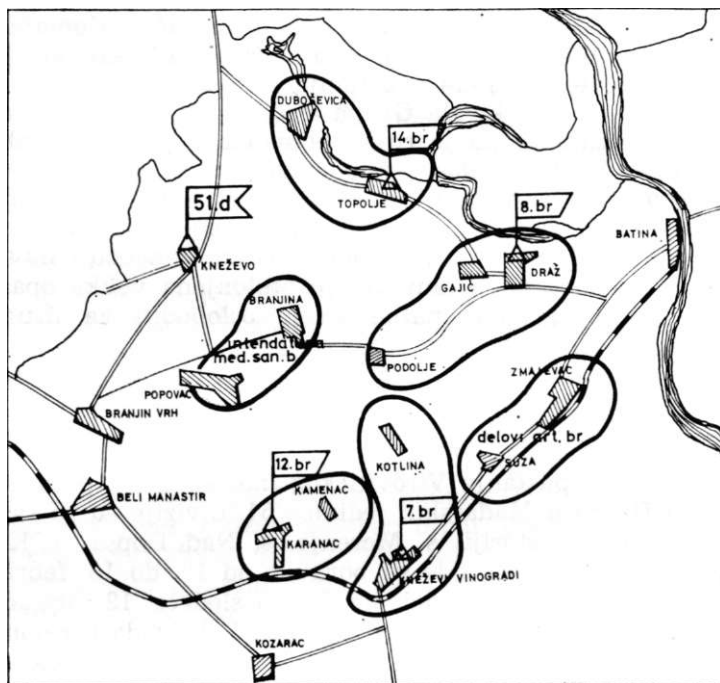
U isto vreme 36. divizija se razmestila na prostoriji: s. Daranj, s. Kalmauča, s. Kaštel Donebo i duž železničke pruge s. Sulok — s. Azanjoš, a 16. divizija na prostoriji:

⁵⁹ (Borba i kretanje grupe armije „E”, arhiv VII, reg. br. 3/3,

s. Tot Sent Đerd, s. Moljvanja, s. Nemeške, s. Kiš Tornasi, s. Habal.⁶⁰

Uskoro je 12. korpus dobio novi zadatak: da u toku 17. i 18. februara izvrši pokret sa dosadanje prostorije pravcem Sigetvar — južno od Pečuja — Vilanj (51. divizija) i s. Seije — Harkanj — Sikloš — i dalje za Ba-

SKICA BORBENOG RASPOREDA 51.NOU DIVIZIJE
NA DAN 22. II 1945.godine

ranju (sve ostale jedinice) i da posedne za odbranu levu obalu r. Drave od njenog ušća u Dunav pa do Donjeg Miholjca, gde će smeniti jedinice Bugarske armije

⁶⁰ Arhiv VII, k. 590, reg. br. 13—3; k. 1397, reg. br. 1—2; k. 954, reg. br. 1—1/2; k. 1396, reg. br. 23—1; k. 1241, reg. br. 14/3.

Sve jedinice divizije, osim intendanture i medicinskog sanitetskog bataljona, koji su pošli jedan dan kasnije, izvršile su pokret 17. februara u dve etape, tako da su 18. februara pristigle na određenu prostoriju severno od Vilanja: s. N. Palkonja, Vilanj — Kevežd, Boirjad, Kiš Kaša, Kiš Herend, Vokanj. Na ovoj prostoriji divizija je boravila od 18. do 20. februara.

Noću 20/21. februara Štab 51. divizije prima novu zapovest prema kojoj sve jedinice divizije treba odmah prebaciti u Baranju na protoriju s. Kozarac — s. Kneževi Vinogradi — s. Zmajevac — s. Draž — s. Topolje — s. Kneževo — s. Branjin Vrh, gde će se do daljnjeg nalaziti u korpusnoj rezervi. Sve jedinice su se 21. februara prebacile na označenu prostoriju maršujući delom pravcem: Vilanj — Nađ Bolj — Beli Manastir — s. Kozarac, a delom pravcem: s. Nađ Njarad — s. Udvar — s. Topolje — s. Gajić. Nakon pristizanja na određenu prostoriju razmeštaj divizije bio je sledeći: 7. brigada u rejonu Kneževi Vinogradi, s. Kotlina; 8. brigada s. Gajić — s. Podolje; 14. brigada s. Zmajevac, s. Suža; 12. brigada s. Kamenac, s. Kozarac. Artiljerijska brigada je naknadno upućena u rejon s. Bolman — s. Jagornjak radi pojačanja dejstva artiljerije 16. i 36. divizije na dravskom frontu.

U isto vreme pokret su izvršile i jedinice 16. i 36. divizije sa zadatkom da izvrše smenu bugarskih jedinica i posednu za odbranu levu obalu r. Drave od njenog ušća do s. Toirjanci na jugoslovensiko-mađarskoj granici. Sa glasno tome 36. divizija je zaposela levu obalu Drave od njenog ušća do s. Staro Selo sa sve tri brigade, ali sa pola snaga u prvoj liniji, a 16. divizija od ovog mesta do s. Torjanci sa 1. i 2. brigadom u prvoj liniji, a 4. i 15. brigadom u rejonu s. Kašad, s. Luč, s. Iločka. U odbrani leve obale Dunava od ušća Drave do Vukovara i dalje je ostala 11. brigada 36. divizije.⁶¹

⁶¹ Dokumenti u arhivi VII. k. 291, reg. br. 6—1/1; k. 295, reg. br. 3—2/1; k. 295, reg. br. 3—94/1; k. 293, reg. br. 10—1/3; k. 1241, reg. br. 12—5; k. 1396, reg. br. 23—1/5; k. 1396, reg. br. 17—5; k. 954, reg. br. 1—1/2; k. 590, reg. br. 2—1/2; ik. 1241, reg. br. 14—3; k. 293, reg. br. 2—1/1; k. 590, reg. br. 1—2; k. 590, reg. br. 1—2; k. 590, reg. br. 4—3/2; k. 590, reg. br. 2—3/2; k. 1396, reg. br. 25—1; 24—1;

Vreme provedeno na teritoriji Mađarske od 10. do 17. februara jedinice 51. divizije iskoristile su u prvom redu za odmor i sređivanje, a isto tako za intenzivan vojnički i politički rad radi otklanjanja nedostataka uočenih u borbama na Virovitičkom mostobranu. Na političkim sastancima koji su držani u svim jedinicama glavna pažnja, pored ostalog, poklonjena je odnosu prema mađarskom narodu, na čijoj su se teritoriji jedinice privremeno nalazile. Nije bilo nekih teškoća u prihvatanju i sprovođenju takvih odnosa od strane svih boraca, pa i onih najmlađih. Ovaj kratak sedmodnevni, kao i onaj prethodni, boravak jedinica 12. korpusa u Mađarskoj, u čijem se sastavu nalazila i Mađarska brigada, protekao je bez nekih teškoća i problema na liniji odnosa, a treba istaći da je na kraju postignuto i to da je priličan broj mađarskih omladinaca i omladinki stupio u razne naše jedinice i dao svoje živote boreći se protiv nemačkog okupatora do kraja rata.

S obzirom na to da je nedovoljna obučenost boraca u rukovanju osnovnim pešadijskim naoružanjem i njegovoj upotrebi u borbi, kao i mladih starešina u taktičkoj upotrebi svojih jedinica, zatim u pogledu uzimanja zaklona, ukopavanja, maskiranja, prebacivanja itd. dopri-nela, pored ostalog, da gubici u ljudstvu i naoružanju budu veći, to je za vreme boravka u Mađarskoj, kao i nakon prebacivanja u Baranju, u svim jedinicama sve slobodno vreme iskorišćeno za vojničku obuku. Tako je prema utvrđenom planu i programu izvedena borbena obuka od jedinačne do četne zaključno. Nije bila zanemarena ni strojeva obuka, a naročito je posvećena pažnja da se svaki borac obuči u rukovanju i borbenoj upotrebi osnovnog pešadijskog naoružanja. U svim jedinicama rodova i službi obavljena je za to vreme intenzivna stručna obuka, a potreban njen deo i u pešadijskim jedinicama. Posebna pažnja je poklonjena inžinjerijskoj obuci — ukopavanje, maskiranje, miniranje, razminiranje — organi-

23—1; 26—1; k. 1241, reg. br. 10—1; 11—1; 14—1, 15—1; k. 954, reg. br. 1—18/2, 1—14/2, k. 140, reg. br. 2—3; k. 1400, reg. br. 2—1/4; k. 1402, reg. br. 12, 8—2.

zaciji veze i sanitetskoj obuci — prva pomoć, iznošenje ranjenika i si.

Pored toga, u svim jedinicama su održavani sastanci starešinskog kadra na kojima su razmatrani svakodnevni rezultati u sprovođenju plana obuke, a razmatrani su i drugi problemi vezani sa borbenom gotovosti jedinica. Posebna pažnja je poklonjena organizacijskom učvršćenju i popuni jedinica, kao i formiranju nekih novih, jedinica na primer, minerskih.